

ΓΙΑΝΝΗΣ Μ. ΣΠΕΤΣΙΩΤΗΣ

ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΗΣ ΕΡΜΙΟΝΗΣ

Θρησκευτικές συνήθειες, μαγεία,
προλήψεις, τοπωνύμια

ΑΘΗΝΑ 2024

○ Γιάννης Μ. Σπετσιώτης

**Τα Λαογραφικά της Ερμιόνης – Θρησκευτικές συνήθειες, μαγεία, προλήψεις,
τοπωνύμια κ.α.**

Επιμέλεια: Τζένη Δ. Ντεστάκου

Επικοινωνία: 694 4594 954 – edestakou@yahoo.gr

○ Εκτύπωση: **Digital Printing Centre**

Πατούσα 3, 106 81 Αθήνα, τηλ. 210 3300430

e-mail: digitprintcentre@hotmail.com

Αθήνα, 2024

ISBN: 978-618-87087-1- 6

Περιεχόμενα

7	Πρόλογος
8	Πράξεις θεοσέβειας
10	Μαγεία, μαντική και προλήψεις/Δεισιδαιμονία – Οιωνοσκοπία – Παρετυμολογία <i>α) Προλήψεις, μαγείες, δεισιδαιμονίες και η αντιμετώπισή τους / Πρακτική ιατρική</i> <i>β) Άγιοι – Εορτές</i>
28	Τοπωνύμια
32	Πηγάδια
36	Πηλοτεχνήματα και Πηλοτεχνουργήματα <i>α) Τα κανάτια</i> <i>β) Οι πινιάτες</i> <i>γ) Τα αγγεία</i>
39	Τα φίδια στην Ερμιόνη
49	Ένα σημαντικό γράμμα
41	Επίλογος
43	Παράρτημα

Πρόλογος

Στο πλαίσιο της ενασχόλησής μου με τη Λαογραφία της Ερμιόνης παρουσιάζω την τέταρτη κατά σειρά μελέτη, η οποία αναφέρεται μεταξύ των άλλων και στα εξής θέματα:

1. Πράξεις «θεοσέβειας» που παρατηρούνται κυρίως μεταξύ των παιδιών
2. Προλήψεις, μαγείες, δεισιδαιμονίες και άλλα
3. Τοπωνύμια
4. Πηγάδια
5. Διάφορες πηλοκατασκευές
6. Φίδια

Με την πρώτη ματιά οι ενότητες αυτές φαίνεται πως δεν έχουν σχέση μεταξύ τους. Γνωρίζουμε, όμως, πως μάγια και προλήψεις μπλέκονταν με πηγάδια και κανάτια, με φίδια και τόπους που είχαν δαιμονοποιηθεί και φυσικά με τις αντιδράσεις της Εκκλησίας. Βέβαια αυτό δεν είναι προνόμιο μόνο της Ερμιόνης. Σ' ολόκληρη την Ελλάδα υπάρχουν περιοχές με πλούσια λαογραφική παράδοση, όπου συσχετίζονται τόποι μαγείας, πηγάδια, πηλοκατασκευές κ.α. Πιστεύω πως και η μελέτη αυτή αναδεικνύει πτυχές της Τοπικής Ιστορίας και Λαογραφίας ενώ προβάλλει καθαρά ποικίλες όψεις και διαστάσεις του πολιτισμού που γεννήθηκε και εξελίχθηκε στην πόλη μας. Τέλος, θεωρώ πως αποτελεί ένα μικρό λιθαράκι στην τεράστια και πολύτιμη κληρονομιά μας, που η εμπειριστατωμένη γνώση της οδηγεί σε ένα καλύτερο και ισορροπημένο αύριο.

Πράξεις Θεοσεβείας

Ορισμένες φορές με το τέλος της Θείας Λειτουργίας ο ιερέας με «τ' άγια μυστήρια» κατευθυνόταν πεζός προς τα σπίτια ετοιμοθάντων ή ασθενών που επιθυμούσαν να κοινωνήσουν και δεν μπορούσαν να μετακινηθούν. Βάδιζε αμίλητος ενώ όσοι τον συναντούσαν στέκονταν ακίνητοι σε στάση προσοχής, έσκυβαν ευλαβικά το κεφάλι και έκαναν τον σταυρό τους, καθώς θεωρούσαν εκείνη τη στιγμή ιερή. Ακόμη και σήμερα οι «παλαιοί» συνεχίζουν να κάνουν το ίδιο στη θέα του ιερέα.

- Πριν από τη θεία μετάληψη τα παιδιά φιλούσαν το χέρι των γονιών τους, του παππού και της γιαγιάς. Το ίδιο έκαναν στην εκκλησία όταν συναντούσαν τον νονό, τους δασκάλους ή στενούς συγγενείς. Μετά τη θεία κοινωνία το παιδί δεν έπρεπε να φτύσει και κανείς δεν επιτρεπόταν να το φιλήσει, γιατί το θεωρούσαν ασέβεια. Για τον ίδιο λόγο το καλοκαίρι δεν έκαναν μπάνιο στη θάλασσα τα παιδιά που κοινωνούσαν.
- Στην ηλικία των 10 -12 ετών πριν από τον βραδινό ύπνο έκαναν την προσευχή τους και «σταύρωναν» το μαξιλάρι τους, για να κοιμηθούν ήσυχα. Κατόπιν οι γονείς τους τα σταύρωναν λέγοντάς τους «ύπνον ελαφρύ».
- Αν τα παιδιά συναντούσαν ιερέα στον δρόμο, του φιλούσαν το χέρι σταματώντας το παιχνίδι και δέχονταν την ευλογία του.
- Οι γονείς φοβέριζαν τα παιδιά που έλεγαν «άσχημα λόγια ή ψέματα» απειλώντας τα ότι θα το πουν στον παπά κι εκείνος θα τους «κόψει τη γλώσσα»!
- Τα χαρτάκια από τα υψώματα δεν τα πετούσαμε στα σκουπίδια αλλά τα καίγαμε. Επίσης τρώγαμε το ύψωμα νηστικοί το πρωί της επομένης μουσκεμένο σε νερό, αν είχε ξεραθεί. Το ίδιο κάναμε και με τα αντίδωρα.
- Δεν πετούσαμε ποτέ ψωμί στον δρόμο, γιατί ήταν αμαρτία. Το τοποθετούσαμε προσεκτικά σε μια γωνιά, για να μην πατηθεί και να το φάνε τα ...πουλιά.
- Στη δεξιά πόρτα του τέμπλου του Ταξιάρχη υπήρχε επιγραφή με μαύρα γράμματα πάνω σε πινακίδα από σμάλτο, που έλεγε: «Απαγορεύεται η είσοδος σε λαϊκούς».

Βέβαια αυτό δεν συνέβαινε, γιατί αρκετοί άνδρες έμπαιναν στο ιερό. Γυναίκες δεν επιτρεπόταν να μπουν, με εξαίρεση την κυρα-Λένη, τη νεωκόρισσα, που είχε πάρει ειδική ευχή, όπως μας έλεγαν.

- Μέσα στο ιερό έμπαιναν και μερικά παιδιά, βοηθοί του ιερέα, ντυμένα με ειδικές στολές, διακάκια ή παπαδάκια, όπως τα έλεγαν. Φορούσαν ένα μακρύ ένδυμα με μανίκια όμοιο με το στιχάρι των κληρικών. Κατόπιν έβαζαν το ζωνάρι, που έμοιαζε με το οράριο των διακόνων. Μια μακριά λωρίδα υφάσματος μήκους περίπου 2 μέτρων και πλάτους 0,10 μ. Το τοποθετούσαν μπροστά, στο ύψος της μέσης και περνούσαν τις δύο του άκρες πίσω στην πλάτη σταυρωτά φέρνοντάς τες στους ώμους και κατόπιν τις περνούσαν στο μπροστινό μέρος. Τη Μεγάλη Εβδομάδα οι φορεσιές είχαν πένθιμο χρώμα, μωβ ενώ τις υπόλοιπες ημέρες λευκό.
- Την Κυριακή των Βαΐων μετά το Εξαποστειλάριο «Άγιος Κύριος» ο ιερέας μπροστά στην Ωραία Πύλη διαβάζει την ευχή των Βαΐων. Στη συνέχεια, την ώρα που ο ψάλτης λέει το πρώτο τροπάριο των αίνων «Ο πλείστος όχλος Κύριε...», σκορπάει τα βάγια σ' ολόκληρο τον ναό.
- Πριν αλλά και στο τέλος του φαγητού όλοι οι συμμετέχοντες έκαναν τον σταυρό τους λέγοντας τις περισσότερες φορές ένας ή όλοι μαζί το «Πάτερ ημών».

Μαγεία, μαντική και προλήψεις

Δεισιδαιμονία – Οιωνοσκοπία – Παρετυμολογία

Ο παράλογος φόβος που βασίζεται στην πίστη ότι υπάρχουν μυστηριώδεις δυνάμεις που κατευθύνουν τη ζωή καθώς και η παρατήρηση και ερμηνεία οιωνών, δηλαδή των σημείων από τα οποία μπορεί κανείς να προβλέψει τα μελλούμενα, πάντα απασχολούσαν τον άνθρωπο.

Όπως, λοιπόν, σε πολλές περιοχές της Ελλάδας πιστεύουν σ' αυτές τις «μυστηριώδεις δυνάμεις» και στην αφελή ερμηνεία τέτοιων οιωνών (σημείων), έτσι και οι Ερμιονίτες τα μελετούσαν δίνοντας τις δικές τους εξηγήσεις! Ας μην ξεχνάμε ότι η πόλη μας λόγω και της γεωγραφικής θέσης υπήρξε κέντρο παγανιστικής λατρείας και άλλων ειδωλολατρικών εκδηλώσεων. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι και στα βιβλία του Χάρυ Πότερ η μάγισσα ονομάζεται Ερμιόνη!

Τις πρώτες καταγραφές μου δημοσίευσα στο περιοδικό «Στην ΕΡΜΙΟΝΗ άλλοτε και τώρα», με τίτλο «Λόγια μαγικά, λόγια γιατρικά, λόγια που κάνουν θαύματα και αρρώστιες θεραπεύουν», τεύχ. 6 και 7. Σ' αυτό το άρθρο αναφέρθηκα στον τρόπο που στην Ερμιόνη εμποδίζεται το ανεμοπύρωμα (ερισύπελας) ή λούγκα (αρβ. γκρ – χ - ζα), το κριθαράκι, η νευρίδα (νευροκαβαλίκεμα) και αναλυτικά έγραψα για το ξεμάτιασμα. Σε επόμενο άρθρο μου, στο ίδιο περιοδικό, και με τίτλο «ξόρκια, ξεματιάσματα και άλλα φυλακτήρια», έκανα λόγο για το πώς θεραπεύονται τα αστεράκια (δερματική πάθηση) και τι κάναμε όταν χάναμε τα πρώτα μας δόντια.

Όμως το θέμα της μαγείας και της μαντικής με όλα τα παρακλάδια τους, όπως γράψαμε, είναι απέραντο και έχει αφήσει και στην Ερμιόνη πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες για πράξεις, συνήθειες, προλήψεις που θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε όσο το δυνατόν πληρέστερα.

Άλλωστε, η Λαογραφία είναι η επιστήμη αλλά και η τέχνη της στιγμής και της υπομονής. Είναι δε τόσα πολλά, θα έλεγα χιλιάδες, αυτά που αναφέρονται σ' ολόκληρη τη θρησκευτική και κοινωνική ζωή, σε αντικείμενα, φυσικά φαινόμενα, αστερισμούς, τοπωνύμια, διάφορες εργασίες κ.λπ. Μεγάλη επίδραση, ωστόσο,

ασκούν και οι «ασύμμετρες» συμπώσεις που κάνουν τον άνθρωπο να αμφιταλαντεύεται και να μην είναι σε θέση να δεχθεί την όποια αλήθεια.

Στη Χριστιανική θρησκεία τόσο ο Ιδρυτής της όσο και οι Απόστολοι αρνήθηκαν να υποταχθούν στα δαιμόνια της μαντείας, τις προλήψεις και τα μάγια. Για τον λόγο ότι, όλα αυτά έχουν σκοπό να εξαπατήσουν τον άνθρωπο, να τον οδηγήσουν στον σκοταδισμό προσφέροντάς του φρούδες ελπίδες με στόχο τα οικονομικά οφέλη των επιτήδειων.

Ωστόσο ανέκαθεν τα θέματα που είχαν να κάνουν με τη μαντική, τις προλήψεις, τις δεισιδαιμονίες ακόμη και η παρετυμολογία ορισμένων λέξεων με εξίταραν όπως και τους περισσότερους ανθρώπους. Μου προκαλούσαν ερεθίσματα και την τάση να τα ερευνήσω με περισσότερη περιέργεια αλλά και μεγαλύτερη ευθύνη και πίστη. Δυστυχώς μέχρι σήμερα υπάρχουν άνθρωποι που πιστεύουν σε μεγάλες δυνάμεις, στα «αμποδέματα» όπως λέγονται και σε μέσα που χρησιμοποιούν για να απαλλαγούν από τα μάγια και να θεραπευτούν με τις «επωδές». Στην αρχή οι επωδές ήταν άσματα και συνοδεύονταν από χορούς. Στη συνέχεια παρέμεναν μόνο οι λέξεις που είχαν τη δύναμη να επιδράσουν στις διάφορες ασθένειες που ήταν αποτέλεσμα σατανικών δυνάμεων. Αυτές οι επωδές σήμερα λέγονται ξόρκια, γητέματα, σταυρώματα.

Οι επωδές στηρίζονται σε ανίσχυρες μαγικές αντιλήψεις και όχι στη δύναμη του Θεού. Λέγονται «μυστικά» από τον γητευτή και κανείς δεν πρέπει να ακούσει, ούτε ο εξορκιζόμενος, τα λόγια της επωδής.

Όμως, αν οι επωδές είναι όργανο σατανικό τότε πώς μέσα στα λόγια χρησιμοποιούν σταυρούς, ιερά ονόματα και προσευχές; Οι γητευτές υποστηρίζουν ότι μόνο στο άκουσμα των ιερών συμβόλων και των προσευχών το πονηρό πνεύμα εμφανίζεται και τότε υπακούει στις διαταγές του μάγου.

▪ **Προλήψεις, μαγείες, δεισιδαιμονίες και η αντιμετώπισή τους - Πρακτική ιατρική**

Αιμάτωμα χεριού με βελόνα: Φανερώνει ότι το ρούχο που ράβεται θα φθαρεί γρήγορα.

Αλάτι: Ρίχνουμε κρυφά αλάτι πίσω από το κάθισμα εκείνου που έχει κάνει «αρμένικη επίσκεψη» και ξεχνάει να φύγει.

Αλογόμυγα: Όταν καθίσει η αλογόμυγα κάπου και δεν φεύγει προμηγύει τον ερχομό ξένου. Γνωστή και η έκφραση στην Ερμιόνη «Μου κάθισε σαν αλογόμυγα και δεν μπορούσα να μιλήσω!»

Ανάδοχος (νουνός): Δεν επιτρέπεται να βαπτίσει τον ίδιο χρόνο παιδιά δύο οικογενειών, γιατί το ένα από αυτά δεν θα επιβιώσει.

Αραήδες: Πλάσματα της φαντασίας, αερικά, γυναίκες άσχημες με δύναμη υπερφυσική. Μ' αυτές μας φοβέριζαν οι γονείς μας τους καυτούς καλοκαιρινούς μήνες, όταν τα μεσημέρια θέλαμε να βγούμε στο δρόμο για παιχνίδι. Αερικά στην Ερμιόνη ήταν η Βιτόριζα, η Ζώρα, οι Λάμιες, αλλά και οι Ανεράιδες και οι νεράιδες γυναίκες με ξεχωριστή ομορφιά!

Αστέρι που πέφτει: Φανερώνει τον θάνατο κάποιου ανθρώπου. Γνωστή η φράση «αστέρι έπεσε, ψυχή έσβησε». Συνηθίζεται την ώρα που πέφτει κάποιο αστέρι να κάνουμε μια ευχή.

Άφθες: Για τη θεραπεία της άφθας αλλά και της λεύκης χρειαζόμαστε τη «συνδρομή» της εκκλησίας, της γητειάς αλλά και κάποιων υλικών και «ιδανικών» συνθηκών. Η παρακάτω ευχή πρέπει να διαβαστεί νύχτα με πανσέληνο και να μην την έχει αποκαλύψει γυναίκα σε άντρα αλλά το αντίθετο για να έχει μεγαλύτερη ισχύ. Χρειαζόμαστε, μια νύχτα με αστροφεγγιά, ένα κόκκινο πανί αγιασμένο στην εκκλησία, σόδα και μέλι.

Αρχίζουμε με την ευχή:

«Εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, Αμήν». Ταυτόχρονα σταυρώνουμε το στόμα με τις άφθες. Βουτάμε το δάκτυλο που το έχουμε τυλίξει με το κόκκινο πανί στο μέλι και τη σόδα και αλείφουμε προσεχτικά εσωτερικά το στόμα και τη γλώσσα του αρρώστου. Αυτή η επάλειψη τσούζει και ο ασθενής υποφέρει. Στη συνέχεια λέμε το «Άγιοι Ανάργυροι...» και σταυρώνουμε το στόμα του πάσχοντα λέγοντας τρεις φορές: *«Κύριε, ελέησόν με!»*.

Ξαναβουτάμε το δάκτυλο μόνο στη σόδα και κάνουμε επάλειψη στο εσωτερικό του στόματος και τη γλώσσα. Το τσούξιμο μειώνεται αλλά ο πόνος μεγαλώνει. Κατόπιν λέμε την παρακάτω ευχή που είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. *«Δέσποτα παντοκράτωρ, γιατρέ των ψυχών και των σωμάτων μας άπλωσε το χέρι σου και επισκέψου τον ή την..... και θεράπευσε τον δούλον σου (όνομα) από την πλήξη,*

την αρρώστια και τον πυρετό, το ρίγος. Ελευθέρωσε τον..... από γλωσσοφαγιά, από κακία, από μίσος, από 365 λόγια μαγείας, από κατάρα ή ανάθεμα. Αμήν, αμήν, αμήν». Τελειώνει, λέγοντας «Δι ευχών των αγίων πατέρων ημών...».

Ύστερα ξαναβουτάμε το δάχτυλο στη σόδα και κάνουμε την τρίτη και τελευταία επάλειψη στο στόμα και τη γλώσσα. Η ευχή λέγεται (διαβάζεται) παρουσία μόνο του ασθενούς και του θεραπευτή, πάντα έναστρον νύχτα, πριν από τις 12 μ.μ. στη φύση, ακόμα και τις χειμωνιάτικες μέρες. Το πανί το πλένουμε στη θάλασσα ενώ καθημερινά ξεβγάζουμε το στόμα με χαμομήλι.

Τα παραπάνω μου μετέφερε η μακαρίτισσα Μαρία Σαρρή.

Βαμβάκι: Με πολλούς σπόρους, σημάδι απόκτησης υγιών και πολλών απογόνων (γονιμότητα - ευγονία).

Γάτα: Το πλύσιμο της γάτας με τη γλώσσα στραμμένη κατά τον νοτιά και το τρελό της τρέξιμο «προειδοποιεί» για καταιγίδες και άστατο καιρό. Επίσης, όταν το πρωί δει κάποιος γάτα, είναι γρουσουζιά και η ημέρα του δεν θα κυλήσει καλά.

Γέλια: Τα πολλά γέλια, λένε, ότι βγαίνουν «ξινά», γιατί ακολουθούν στενοχώριες και κλάματα. Γι' αυτό, όταν γελάμε πολύ, λέμε «σε καλό να μας βγουν». Γνωστή και η ερμιονίτικη φράση «Ου γέλια και καρβέλια»!

Γλάροι: Όταν μαζεύονται και πετούν «ανήσυχοι και διαμαρτυρόμενοι» πάνω από τη στεριά προμηνύεται κακοκαιρία με βροχή και αέρα.

Γλώσσα: Το δάγκωμα της γλώσσας την ώρα του φαγητού σημαίνει κακογλωσσιά.

Δέρμιζες: Θαλασσινά ασπόνδυλα που όταν το χνούδι που καλύπτει το σώμα τους έρθει σε επαφή με το δέρμα του ανθρώπου, προκαλεί ερεθισμό. Από την 1^η έως τις 6 Αυγούστου σταματούσαν τα μπάνια, καθώς ο αριθμός τους αυξανόταν υπερβολικά! Οι ημέρες αυτές του Αυγούστου θεωρούνταν αποφράδες και καταραμένες και ονομάζονταν «δρίμες» (δαιμονικές).

Εικόνα που πέφτει: Κακό μεγάλο θα συμβεί.

Ελιές: Οι πολλές ελιές στο σώμα του ανθρώπου φανερώνουν πολλές πίκρες αλλά και φτώχεια.

Ημέρες της εβδομάδας

Κυριακή: Το παιδί που γεννιέται το πρωί της Κυριακής θα ζήσει ευτυχισμένο σ' όλη του τη ζωή.

Δευτέρα: Ημέρα, που μετά την αργία της Κυριακής, επιστρέφουν οι εργαζόμενοι με δυσκολία στις δουλειές τους, γι' αυτό και λέγεται Τσαγκαροδευτέρα.

Τρίτη: Ημέρα αποφράδα επειδή Τρίτη έγινε η άλωση της Κωνσταντινούπολης. Η τύχη των κοριτσιών που γεννιούνται Τρίτη δεν είναι καλή.

Τετάρτη: Ημέρα νηστείας, όπου κανείς δεν πρέπει να αφαιρέσει από τον εαυτό του το ελάχιστο. Γνωστή η φράση «Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις ...».

Πέμπτη: Δεν κόβουν υφάσματα, γιατί πιστεύεται ότι «φθείρονται» εξαιτίας της παρετυμολογίας της λέξης, Πέμπτη, Πέφτη και πέφτει.

Παρασκευή: Ισχύουν όσα και για την Τετάρτη και επιπλέον επειδή την ημέρα αυτή σταυρώθηκε ο Χριστός πιστεύεται ότι καλό είναι να πλένονται τα ρούχα των αρρώστων και όχι των υγιών.

Σάββατο: Εκείνος που γεννιέται την ημέρα αυτή, ο Σαββατογεννημένος όπως λέγεται, βλέπει εύκολα φαντάσματα που όμως δεν τον ενοχλούν. Επίσης δεν ματιάζεται εύκολα ενώ ο γιος που είναι γεννημένος Σάββατο δεν έχει προκοπή στη ζωή του. Το Σάββατο είναι η πιο κατάλληλη μέρα για τη μαγεία και ποτέ δεν κόβουν ύφασμα, γιατί «φοβούνται» τη σχετική ομοηχία Σάββατο, σάβανο πιστεύοντας ότι αυτό το ύφασμα θα γίνει σάβανο.

Ίριδα (ουράνιο τόξο): Πιστεύεται ότι όποιος περάσει μέσα απ' αυτό θα αλλάξει φύλο.

Καρακάξα: Το κράξιμό της σημαίνει άφιξη ξενιτεμένου.

Καφές: Μια μεγάλη φουσαλίδα (φούσκα) στη μέση του φρεσκοβρασμένου καφέ σημαίνει ότι κάποιος έχει στραμμένο επάνω σου το κακό μάτι. Επίσης σημαίνει και κακογλωσσιά. Όταν σε ρβίρεται ο καφές και χύνεται έξω από το φλιτζάνι λένε: «Θα πάρεις λεφτά», ενώ όταν έχει πολλές φουσκάλες είναι προμήνυμα «των καλών» λόγων που θα ακουστούν για το πρόσωπό σου.

Κοκίτης: Για να θεραπευτεί το παιδί από τον επίμονο βήχα που του προκαλούσε αυτή η παιδική αρρώστια, το έφερναν καθημερινά στη θάλασσα και το πίεζαν να βήχει συνέχεια. Πίστευαν ότι ο καθαρός αέρας θα γεμίσει τα πνευμόνια του παιδιού και ο βήχας θα εξαφανιστεί. Όταν ο κοκίτης έπιανε το βρέφος και ...«έσβηνε» από τον βήχα, του έκαναν αεροβάπτισμα μήπως δεν καταφέρει να επιβιώσει.

Κολόνια: Δώρο κολόνια σημαίνει τσακωμός. Γι' αυτό εκείνος που το παίρνει, δίνει ένα νόμισμα σ' εκείνον που την προσφέρει.

Κορυφές δύο στο κεφάλι: Προμηνύουν δύο στεφάνια.

Κούκος: Το άκουσμα της κραυγής του πουλιού προμηνύει θάνατο.

Κριθαράκι: Το λένε και «κούκισμα» και είναι ασθένεια των ματιών. Στην Ερμιόνη για να χαθεί και να σβήσει, πρώτα το σταυρώνουν και μετά λένε: *«Καλημέρα, Καλησπέρα να μην σε βρει άλλη μέρα, Καλησπέρα, Καλημέρα να μη σε βρει η εσπέρα»*. Στη συνέχεια το μουντζώνουν τρεις φορές και η αρρώστια εξαφανίζεται. Άλλες φορές σταυρώνουν το μάτι με «μαυρομάνικο» μαχαίρι και λένε:

Αϊ- Γιώργη καβαλάρη, με σπαθί και με κοντάρι
δος μου το κλειδάκι σου, ν' ανοίξω το ματάκι μου
να δω τι έχει μέσα, στάρι, κριθάρι, σπυρί μαργαριτάρι!

Κουνήσου από τη θέση σου: Λέγεται όταν ακούγεται από κάποιον κάτι άσχημο για να μην είναι «η ώρα ανοιχτή» και τελικά συμβεί.

Λάδι: Όταν χύνεται θα προκληθεί ατύχημα (κυριολεκτικά αλλά και μεταφορικά).

Λύσιμο αφαλού: Έβαζαν το δάχτυλο στο σημείο του αφαλού και προσπαθούσαν να τον στρίψουν. Μετά έβαζαν ένα κομμένο κρεμμύδι επάνω στον αφαλό. Κατόπιν το έδεναν προσεχτικά. Το σταύρωναν, έλεγαν και κάποια λόγια, όπως *«Έλα Χριστέ και Παναγιά και φέρε το μαχαίρι και στρίψε το αντέρι»* και ο ασθενής γινόταν μετά από κάποιες μέρες καλά. Τα συμπτώματα της λύσης του αφαλού ήταν εμετός και διάρροια. Στη θείσα Κ. λυνόταν συνεχώς ο αφαλός...

Μήνες

Ιανουάριος ή Γαμηλιώνας: Γίνονται οι περισσότεροι γάμοι, γιατί επικρατεί η πρόληψη ότι σε άλλη περίπτωση τα παιδιά που θα γεννηθούν θα είναι ασθενικά. Ο μήνας του θάρρους και της δύναμης. Γι' αυτό μπήκε πρώτος στη γραμμή, για να πάρει πάνω του όλο το βάρος του νέου χρόνου.

Φεβρουάριος: Αρχίζει με τρεις γιορτές του Αγίου Τρύφωνα, της Υπαπαντής και του Αγίου Συμεών που τιμώνται ιδιαίτερα στην Ερμιόνη. Ο άγιος Συμεών είναι «άγνωστος», Γι' αυτό και το όνομα αυτό δεν συναντάται στην πόλη μας.

Μάρτιος: Κάποτε τον θεωρούσαν τον πρώτο μήνα του χρόνου. Ο λαός εξαιτίας των πολλών αλλαγών του καιρού τού έδωσε πολλά παρατσούκλια. Τον είπε Πεντάγνωμο, Γδάρτη, Παλουκοκάφτη. Είναι πολύ γνωστό το έθιμο του Μάρτη ή Μάρση, η ασπροκόκκινη κλωστή που φορούν οι άνθρωποι στο χέρι και κάποιοι στο λαιμό, για να μην τους κάψει ο ήλιος. Ενδιαφέρουσα είναι για τον Μάρτη και η

παρακάτω αναφορά, όπως την βρήκαμε γραμμένη σε εφημερίδα του Νομού Αργολίδας.

«Λέγει δημόδης τις παράδοσις, ότι ο Μάρτιος έχει γυναίκα νέαν και ωραίαν αλλά χωλήν (κουστή). Δια της χαρίσεως ταύτης αλληγορίας εκφράζεται ζωηρώς ο καιρός του Μαρτίου ο ως επί το πλείστον βροχερός». Εφημερίδα Αργολίς 6-3-1875.

Απρίλιος: Ο μήνας ξεκινά με φάρσες και ψέματα για να γιορτάσει ο κόσμος την περιλάλητη Πρωταπριλιά, όπως το έθιμο προστάζει. Τα ψευδολογήματα αυτά είναι ένα είδος μαντείας και γητειάς, όπου το κακό προσπαθεί να ξεγελάσει το καλό με γαλιφιές και πρόσωπο γαλήνιο, χωρίς να το καταφέρνει. Ο Απρίλιος τόσο από το λαϊκή μούσα όσο και από τους ποιητές είναι ο μήνας που εξυμνήθηκε περισσότερο από κάθε άλλο μήνα, ίσως με εξαίρεση τον Μάη.

Μάιος: Ο γιος του Ήλιου και της Τριανταφυλλιάς. Την Πρωτομαγιά πίνουν τον «Μάη», φτιάχνουν στεφάνια, τα κρεμούν στις εισόδους των σπιτιών για να είναι η ζωή της οικογένειας ανέμελη και λουλουδιασμένη. Τα έκαιγαν στη φωτιά του Άη-Γιάννη. Έβγαιναν στις εξοχές, τρώγανε, διασκεδάζανε, χορεύανε, τραγουδούσαν τραγούδια του Μάη. Πασάλειβαν τα πρόβατα με μούργα για να μην τα χτυπάει ο γούδερος εξαιτίας της ζέστης και είχαν ασταμάτητη φαγούρα. Επίσης έλεγαν και κάποιες επωδές-αμποδέματα.

Ιούνιος: Το τελευταίο 10/ήμερο, του Θεριστή, όπως ονομάζεται ο Ιούνιος, άρχιζε ο θερισμός, το θέρος του σταριού και των άλλων δημητριακών. Χρησιμοποιούσαν το δρεπάνι, ένα ημικυκλικό σιδερένιο εργαλείο με λαβή ξύλινη ή τα έβγαζαν με τα χέρια, αν ήταν πολύ μικρά, δουλειά ιδιαίτερα κοπιαστική. Έκοβαν, λοιπόν, τα στάχυα και τα έκαναν χειρόβολα. Οκτώ χειρόβολα μαζί έκαναν ένα δεμάτι. Τα δεμάτια τα έδεναν με μεγάλα στάχυα σίκαλης που τα έβαζαν στη θάλασσα, για να σφίγγουν και να «κρατάνε» στο δέσιμο. Τα δεμάτια τα έκαναν θυμωνιές, δηλ. ωραίους σωρούς κυκλικούς ή τετράγωνους, γυρνώντας τα στάχυα των δεματιών προς τα μέσα. Αργότερα, με την εμφάνιση των αλωνιστικών μηχανών, έριχναν τις θυμωνιές στους μεγάλους κάδους τους.

Στην αρχή του θέρους βλέποντας οι γονείς μας να απλώνεται μπροστά τους ολόκληρο το χωράφι απελπίζονταν και αναρωτιόνταν πότε και πώς θα καταφέρουν να το τελειώσουν..., μου έλεγε χαρακτηριστικά ο Α. Οι.

Ο Ιούνιος είχε επίσης τον Κλήδονα, το αμίλητο νερό, τις φωτιές και τις μαγικές ιδιότητες των φυτών που θεραπεύουν από διάφορες αρρώστιες.

Ιούλιος ή Αλωνάρης: Ο μήνας των αλωνιών, με ολόκληρη την Ερμιόνη να βρίσκεται στ' αλώνια. Κάθε γεωργός είχε το δικό του αλώνι που αρχικά ήταν πέτρινο και αργότερα τσιμεντένιο. Κάποιοι φορές το έφτιαχνε ο ίδιος μέσα στο κτήμα του με πατημένο το χώμα και στρωμένο με ασπρόχωμα, σε ψηλό σημείο για να φυσάει και να ξεχωρίζει εύκολα το άχυρο από το στάρι (καρπός). Όσοι δεν είχαν δικά τους αλώνια νοίκιαζαν πληρώνοντας κάποιο ποσό. Υπήρχαν ιδιωτικά και κοινοτικά αλώνια στην Κάπαρι, στ' Αλώνια και αλλού, Στο κέντρο του αλωνιού υπήρχε ένα ξύλο περίπου 1,70 μ., που το έλεγαν στραμπουάρι. Εκεί έδεναν τρία - τέσσερα ή και περισσότερα άλογα που θα αλώνιζαν. Στο εσωτερικό έβαζαν το πιο γέρικο για να μην κάνει μεγάλες στροφές και εξωτερικά τα πιο νεαρά και δυνατά ζώα. Τα έδεναν με σχοινιά (τριχιές) σε κρίκους που κρέμονταν από το στραμπουάρι και καθώς γύριζαν γύρω απ' αυτό πατώντας τα στάχυα, το σκoinί μαζευόταν. Στη συνέχεια τα ζώα γυρνούσαν αντίστροφα και το σχοινί ξετυλιγόταν. Έτσι ξεχώριζε το στάρι, το κριθάρι και τα άλλα γεννήματα από τα καλάμια στην πρώτη φάση.

Ακολουθούσε η απαραίτητη κοσώρα, το διάλειμμα για λίγη ξεκούραση μέχρι να ξεκινήσει η δεύτερη φάση, το λίνισμα. Για το λίνισμα χρησιμοποιούσαν ένα εργαλείο που το ονόμαζαν δικράνι, αρχικά ξύλινο και αργότερα σιδερένιο, που έμοιαζε με μεγάλο πιρούνι, Με μια κίνηση, όμοια μ' αυτή που φτυαρίζουμε, έπιαναν μαζί σπόρους και άχυρα, τα πετούσαν ψηλά προς τα επάνω και ξεχώριζαν έτσι οι σπόροι από τα άχυρα. Για τη δουλειά αυτή ευνοούσε το σιγανό προς μέτριο αεράκι για να καθαρίζεται ευκολότερα το στάρι.

Στη συνέχεια γινόταν το κοσκίνισμα με το δριμόνι (μεγάλο κόσκινο). Αυτό «κρατούσε» τους κόμπους από τα στάχυα και τις πέτρες και άφηνε να περνά μόνο ο καρπός, το στάρι. Έτσι γινόταν το αλώνισμα μέχρι το 1955.

Αργότερα ήλθαν οι αλωνιστικές μηχανές. Όμως τη σίκαλη, τα λαθούρια, τη βρώμη τα αλώνιζαν ακόμα στ' αλώνια, γιατί τα κόσκινα των αλωνιστικών δεν ήταν κατάλληλα. Θυμάμαι τις αλωνιστικές μηχανές να βρίσκονται στα χωράφια του Αγροτικού Συνεταιρισμού, εκεί που είναι σήμερα το Γυμνάσιο - Λύκειο Ερμιόνης. Θυμάμαι, επίσης, τα άχυρα στοιβαγμένα σε μπάλες που προορίζονταν για φαγητό των ζώων.

- Τι είναι τα άγανα, φίλε; ρώτησα τον Αντώνη.
- Τα μουστάκια που έχουν τα στάχυα! μου απάντησε.

Αύγουστος: Τόσα καλά έχει ο μήνας αυτός αλλά είναι και το βαρόμετρο για την υγεία των ανθρώπων. «Για την υγεία σου, τον Αύγουστο ρώτησε πρώτα», λέει μια

παροιμία που σημαίνει ότι κανείς δεν είναι σίγουρος για την υγεία του, αν δεν την βγάλει «καθαρή» τον Αύγουστο. Πάντως ένα τραγούδι του Χατζηδάκη μιλάει για τις «ήσυχες μέρες του Αυγούστου». Πόσο ήσυχες και πόσο ξένοιαστες είναι εγώ δεν μπορώ να σας το πω, γιατί έχω ...άλλες εμπειρίες...

Σεπτέμβριος: Ο μήνας της συγκομιδής των σταφυλιών, ο Τρυγητής, όπως ονομάζεται. Οι γεωργοί ετοιμάζουν τη σπορά και τους σπόρους και τους στέλνουν στην εκκλησία για να ευλογηθούν. Κάποιοι γεωργοί έφερναν τον ιερέα και στο σπίτι. Είναι ο μήνας της νοσταλγικής μελαγχολίας, της περίσκεψης και της έμπνευσης. Με αφορμή δε τις γιορτές της Γέννησης της Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου) και του Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου) σε πολλά μέρη της Ελλάδας γίνονταν μεγάλες εμποροπανηγύρεις.

Οκτώβριος: Με την καλοκαιρινή αναλαμπή του φθινοπώρου, Αγιοδημητράκη, μικρό καλοκαιράκι έλεγαν οι παλαιοί Ερμιονίτες και όχι μόνο. Χρυσάνθεμα (Αγιοδημητριάτικα) και άλλα φθινοπωρινά λουλούδια στολίζουν τούτο τον μήνα. Ήταν ο μήνας που κατέβαιναν οι Βαλτετσιώτες τσοπάνηδες από τα βουνά και έρχονταν στην Ερμιόνη. Οκτώβριος είναι ο ήρεμος μήνας που οι γεωργοί καματεύουν και σπέρνουν.

Νοέμβριος: Ο τελευταίος μήνας του φθινοπώρου και προάγγελος του χειμώνα που ακολουθεί. Οι πολλές δουλειές των γεωργών πρέπει να τελειώνουν. Θα απομείνει το μάζεμα των ελιών.

Ξεκινά και το 40/ήμερο με τη γνωστή και στην Ερμιόνη ιστορία του «φτωχού Φίλιππου», του γεωργού με το βόδι. Όλη την ημέρα δούλευε ο Φίλιππος και το βράδυ νήστευε. Η λαϊκή παράδοση προχώρησε και σ' ένα θαύμα που ανέδειξε τον φτωχό γεωργό σε άγιο.

Δεκέμβριος: Στ' απόκρυφα του μήνα συναντάμε τις πολλές λαϊκές ρήσεις για τον χειμώνα που «έσκασε μύτη», τα αποφθέγματα για τις τρεις πρώτες γιορτές (Αγία Βαρβάρα, Άγιος Σάββας, Άγιος Νικόλαος) και τις παραδοσιακές προετοιμασίες για να υποδεχθούν οι άνθρωποι με αγάπη, χαρά και κάλαντα τα Χριστούγεννα.

Μέτωπο μεγάλο: Είναι δείγμα έξυπνου ανθρώπου.

Μυγάκι στη μύτη: Θα ακούσεις κακό μαντάτο.

Μύγες: Τα δυνατά και ενοχλητικά τσιμπήματά τους τον Αύγουστο προμηνύουν βροχές και κακοκαιρία στις επόμενες ημέρες ή τους μήνες που ακολουθούν.

Ντουλάπια και συρτάρια: Δεν τ' αφήνουμε ανοιχτά, γιατί φέρνουν γλωσσοφαγιά και κουτσομπολιά.

Νύχια: Το φάγωμά τους φέρνει γρουσουζιά.

Ξεμάτιασμα: Πρώτη φορά έγινε λόγος για το ξεμάτιασμα στο περιοδικό «Στην ΕΡΜΙΟΝΗ άλλοτε και τώρα», τεύχ. 7, Μάρτιος 2011, περιγράφοντάς το όπως το είχε γράψει η μητέρα μου. Επειδή, όμως, κάποιες άλλες γυναίκες μου είπαν άλλους τρόπους ξεματιάσματος (βασκανίας), τους περιγράφω στη συνέχεια.

Η ευχή της βασκανίας δίνεται γραμμένη από γυναίκα σε άντρα και το αντίθετο (ποτέ μεταξύ ατόμων του ιδίου φύλου) και μόνο Σάββατο λίγο πριν νυχτώσει, όπως μου έχει πει η μακαρίτισσα Μαρία Σαρρή, διαφορετικά δεν πιάνει. Πρόσθεσε, μάλιστα, ότι για να είναι πιο δυνατή η ευχή και οι δύο ή ένας απ' αυτούς, στη λειτουργία της Κυριακής, θα πρέπει να μεταλάβει. Η ευχή αρχίζει με το «Πάτερ ημών...». Στη συνέχεια λέμε, «η βασκανία να φύγει και ο/η (όνομα) να γίνει καλά» και φτύνουμε τρεις φορές. Τα λόγια αυτά τα λέμε τρεις φορές. Μετά το ξεμάτιασμα λέμε «στον πιασμένο από το μάτι», να σηκωθεί από τη θέση του.

Ξεμάτιασμα με λάδι: Ανάβουμε το καντήλι, γεμίζουμε το φλιτζάνι του καφέ με νερό και βάζουμε μέσα λίγο αλάτι. Λέμε την ευχή όπως πρωτύτερα και πριν τελειώσει βουτάμε το μικρό δάχτυλο του δεξιού χεριού στο καντήλι και στάζουμε μια σταγόνα λαδιού στο νερό του φλιτζανιού. Αν απλώσει πολύ, το μάτι βρίσκεται στην κορύφωση. Αυτό (ευχή και λάδι) το επαναλαμβάνουμε τρεις φορές μέχρι να μαζευτούν οι σταγόνες. Το μάτι από ανοιχτόχρωμα μάτια (γαλανά, πράσινα) είναι δυνατό και δύσκολα θεραπεύεται. Ιδιαίτερα τα γαλανά μάτια έχουν τη δύναμη της θάλασσας και τ' ουρανού.

Δύσκολο και καταστροφικό επίσης είναι το μάτι από γυναίκα που έχει περίοδο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τρία διαφορετικά πρόσωπα πρέπει να ξεματιάσουν το ματιασμένο άτομο και πάντα με λάδι.

Τα φυλακτά που μας προφυλάσσουν από το μάτι και πρέπει να έχουμε επάνω μας είναι ο σταυρός, το ξερό αντίδωρο, η μουτζούρα πίσω απ' τ 'αυτί, η μπλε χάντρα και το σκόρδο. Αν μάλιστα ακούσουμε καλά λόγια για μας ή δικό μας άνθρωπο και νιώσουμε δυνατό και καρφωμένο το βλέμμα κάποιου επάνω μας λέμε τρεις φορές ψιθυριστά «Φτου σκόρδα στα μάτια σου!». Αυτά μου είπε η μακαρίτισσα Μαρία Σαρρή.

Ξερό ή καλόγερος: Καθάριζαν με οινόπνευμα ή χλιαρό νερό την πάσχουσα περιοχή. Έφτιαχναν το κατάπλασμα (χυλός από βρασμένο ρύζι), το άφηναν να «χλιάνει», το έβαζαν σ' ένα πανί καλά σιδερωμένο (όχι πετσέτα) και το ακουμπούσαν πάνω στο «ξερό». Αυτό το επαναλάμβαναν τρεις και τέσσερις φορές

την ημέρα φτιάχνοντας κάθε φορά νέο κατάπλασμα. Όταν έβλεπαν το «ξερό» να ασπρίζει, το τρυπούσαν με «μαλαματένια» καρφίτσα πολύ προσεχτικά. Το σταύρωναν, έλεγαν την προσευχή «*Ιησούς Χριστός νικά κι όλα τα κακά (ή τα ξερά) σκορπά*» και αυτό «ξεφούντωνει» και σιγά-σιγά μαράζωνε, «*πιονόταν*». Οι γυναίκες που επιχειρούσαν τη «θεραπεία» του «ξερού» ήσαν ορισμένες.

Μια απ' αυτές ήταν η Μαρία Σαρρή, η οποία μου αφηγήθηκε και την πρακτική αντιμετώπισή του. Συμπλήρωσε, όμως, και κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία. «Ποτέ δεν ανακατεύτηκα με τα ξερά άλλων ανθρώπων έξω από το οικογενειακό μου περιβάλλον, γιατί ποτέ δεν ξέρεις πώς αυτό θα εξελιχθεί. Καλό είναι να λες δεν ξέρω». Χαρακτήριζε μάλιστα το «ξερό» σαν «ένα κουκούτσι που έχει πόνο, πύρα και φορτίο».

Ξύδι: Δεν το χρησιμοποιούσαν τη Μεγάλη Παρασκευή και την ημέρα της Αποκεφάλισης του Προδρόμου σε ένδειξη σεβασμού και σύμφωνα με το ευαγγελικό και υμνολογικό «*όςος εποτίσθης*». Το έλεγαν και αμίλητο ή γλυκάδι, όταν ήθελαν να το αγοράσουν από μαγαζί που είχε βάλει μούστο για κρασί.

Ομπρέλα: Ανοιχτή μέσα στο σπίτι προμηνύει θάνατο.

Παιδί: Όταν περπατάει στα τέσσερα (παίζοντας) σημαίνει ότι θα έρθουν επισκέπτες στο σπίτι.

Παλμός (παίξιμο) ματιού: Σημαίνει άφιξη προσώπου. Δεξί μάτι, καλό μαντάτο, αριστερό κακό. Στο παίξιμο ή το πέταγμα του ματιού στην Ερμιόνη λέμε τη φράση, «*μου λαγγεύει το μάτι*».

Παπάς: Όταν τον δει κάποιος το πρωί, μόλις βγει από το σπίτι του, θεωρείται γρουσουζιά.

Παρωτίδα: Την αρρώστια αυτή τη λένε μαγουλάδες ή παραμαγουλάδες, επειδή πρήζονται τα μάγουλα στο κάτω μέρος. Στην Ερμιόνη αρβανίτικα τη λένε σουτά. Αλείφουν το μέρος εκείνο με κατράμι (παχύρρευστη πίσσα) ή με μελάνη και την ξορκίζουν γράφοντας πάνω τη λέξη ΙΧΘΥΣ. (Ιησούς – Χριστός – Θεού - Υιός - Σωτήρ).

Πέταλο: Στην εξώπορτα ορισμένων σπιτιών υπήρχε καρφωμένο για να φέρνει καλοτυχία. Πολλοί βέβαια ισχυρίζονται ότι πρέπει να είναι στραμμένο προς τα επάνω, για να συγκεντρώνει όλη την καλή «ουράνια ενέργεια».

Πεταλούδα: Το πέταγμά της μέσα στο σπίτι προμηνύει την άφιξη ξενιτεμένων ή επιστολής.

Πεταλουδίτσα: Το πέταγμά της μέσα στο σπίτι δηλώνει πως η ψυχή κάποιου πεθαμένου, «επισκέπτεται» τους δικούς του ανθρώπους.

Προσωπίδα: Όταν το παιδί γεννηθεί με μια λεπτή μεμβράνη στο πρόσωπο θεωρείται τυχερό και πολύ έξυπνο.

Πουκάμισο: Όταν είναι στραβά κουμπωμένο σημαίνει ότι ο άνθρωπος που το φοράει είναι έτοιμος για καβγά.

Πυροστιά: Όταν βρεθεί πεσμένη (σε ύπτια θέση) στο σπίτι προμηνύει πολλά χρέη.

Ρίγος: Στη διάρκεια του φαγητού φανερώνει αμαρτωλό άνθρωπο.

Σαπούνι: Αποφεύγεται να δίνεται στα χέρια αλλά αφήνεται να το πάρει αυτός που το χρειάζεται, γιατί τα δύο πρόσωπα θα μαλώσουν και θα χωρίσουν.

Σιδερωσιές ή σιδρωσιές: Πρόκειται για το «άνοιγμα της πλάτης» που εμφανίζεται περισσότερο στα μωρά. Έχει πόνο στα ψαχνά της πλάτης και στα κόκκαλα. «Του πέσαν οι σιδερωσιές», λέγαμε. Τα μωράκια, καθώς δεν μιλάνε να πουν τι έχουν, έκλαιγαν δυνατά και χωρίς σταματημό. Τους έκαναν εντριβή με χλιαρό λάδι για να γλιστρούν τα χέρια και να ζεσταίνεται το πονεμένο μέρος και να βγαίνει η ανάσα ευκολότερα. Η εντριβή με τα χέρια γινόταν πάντα προς τα πάνω, προς το κεφάλι, για να ανέβει ο πόνος και να φύγει. Στην αρχή το τρίψιμο γινόταν σιγά, πιο δυνατά στη συνέχεια και όταν τελείωναν τα έδεναν. Έπαιρναν το τσεμπέρι, το περνούσαν από τον λαιμό, το άπλωναν στο στήθος, το σταύρωναν σε σχήμα Χ και το έδεναν πίσω σφιχτά. Αυτό μετά «έντωνε - λασκάριζε» από μόνο του. Ύστερα σταύρωνε το πονεμένο μέρος και το λιβάνιζε. Η μακαρίτισσα Μαρία Σαρρή μου έλεγε ότι οι καλύτεροι επίδεσμοι είναι τα μαντήλια του κεφαλιού. «Χασέ», έλεγε συνεχώς ή «βαμβακιού», ποτέ πετσέτα!

Σκύλος: Το αλύχτισμά του έξω από το σπίτι τη νύχτα προμηνύει θάνατο, γι' αυτό και τον έδιωχναν.

Σούφρα: Είναι η παιδική ατροφία. Η ξορκίστρα αλλά και πρακτική γιατρίνα έπαιρνε μια λεπίδα και χάραζε μικρές αμυχές κατά μήκος της σπονδυλικής στήλης. Έλεγε το τροπάριο των Αγίων Αναργύρων και σταύρωνε το σημείο.

Σπίθα: Το πέταγμά της έξω από το τζάκι σημαίνει κακογλωσσιά και καταλαλιά.

Σταυρός: Φέρνοντας το Άγιο Φως στο σπίτι με την κάπνα του πασχαλινού κεριού σχημάτιζαν στο εσωτερικό επάνω μέρος της εξώπορτας έναν σταυρό. Πίστευαν ότι ο σταυρός θα φυλάει και θα ευλογεί την οικογένεια και θα φέρνει ευτυχία.

Στραμπούληγμα: Το πονεμένο μέρος, όπου το νεύρο έχει «μαζευτεί», θέλει πολύ τρίψιμο με χλιαρό λάδι. Κατόπιν χλιαρό νερό, σαπούνι τριμμένο που τ' αφήνουμε

μέχρι το νερό να κρυώσει. Σκουπίζουμε και στεγνώνουμε καλά. Μετά βάζουμε το έμπλαστρο που έχουμε φτιάξει με θειάφι, λιβάνι, λάδι (άλλα υλικά δεν θυμόταν η Μ.Σ.) και το δένουμε σφιχτά. Το αφήνουμε λίγες μέρες να «ησυχάσει» και αν δεν αποθεραπευτεί, επαναλαμβάνουμε τη διαδικασία. Όταν τελειώνουμε λέμε το «*Ιησούς Χριστός Νικά*» και σταυρώνουμε το σημείο.

Σφί(γ)κες: Όταν μαζεύονται πολλές το καλοκαίρι προμηνύεται γρήγορη βαρυχειμωνιά.

Φαγούρα της μύτης: Όταν μας τρώει η μύτη χωρίς κανένα λόγο, σημαίνει ότι θα «φάμε» ξύλο.

Φαγούρα της παλάμης: Όταν μας «πρώει» η αριστερή παλάμη και επιθυμούμε να την ξύσουμε, σημαίνει ότι θα πάρουμε χρήματα. Αν μας «πρώει» η δεξιά θα δώσουμε χρήματα.

Φτέρνισμα: Σε γάμο σημάδι ότι θα ακολουθήσει και δεύτερος. Σε κηδεία το ίδιο. Επίσης, όταν κάποιος διηγείται ένα γεγονός και φτερνίζεται σημαίνει ότι λέει την αλήθεια.

Χαρτονομίσματα: Όταν κάποιος πιάνει στο χέρι του χαρτονομίσματα, τα περνάει από τις τρίχες του κεφαλιού του. Έτσι προσδοκά να είναι πολλά (όσα και τα μαλλιά του) και ποτέ να μην του λείψουν.

Χελιδόνι: Όταν το πιάσεις και το κρατήσεις στα χέρια σου πέφτουν τα μαλλιά σου.

Χέρια σταυρωμένα: Δείχνουν νεκρό αλλά και ότι κανένα από τα προβλήματα της οικογένειας δεν θα λυθεί. Γνωστή η φράση «*Λύσε τα χέρια σου!*».

Χτύπημα ξύλου: Χτυπάμε ξύλο, γιατί κάτι που λέμε ή ακούμε την ώρα της συζήτησης και δεν θέλουμε να συμβεί. Μάλιστα λέμε και τη φράση «*Κούφια η ώρα που τ' ακούει*».

Ψαλίδι: Ανοιχτό μέσα στο σπίτι σημάδι κακογλωσσίας. Συχνά το αφήνουμε και συνειδητά ανοιχτό, για να βρούμε κάτι που χάσαμε.

Ωμοπλατοσκοπία: Ένας άλλος τρόπος για να «ξέρουμε τα μελλούμενα». Ανάλογα με τα σημάδια που υπάρχουν στο κόκκαλο της πλάτης του πασχαλινού αρνιού, βλέπουμε την ευτυχία και τη δυστυχία που «έρχεται». Η μητέρα μου, παρ' ότι δεν πίστευε σ' αυτά, πάντα το κοιτούσε και «διάβαζε» τα σημάδια του. Ωστόσο απέφευγε να δώσει περαιτέρω εξηγήσεις, παρ' όλο που συχνά της το ζητούσα...

▪ Άγιοι – Εορτές

Θα ξεκινήσουμε με την αναφορά μας στους Αγίους και τις διάφορες Εορτές της Εκκλησίας μας από την 1^η Σεπτεμβρίου, την αρχή της Ινδίκτου, που αρχίζει το νέο εκκλησιαστικό έτος. Η αναφορά μας θα είναι σύντομη, γιατί κυκλοφορεί ξεχωριστή μελέτη με θέμα «Εκκλησιαστική Λατρεία - Ήθη και έθιμα».

Αρχή της Ινδίκτου (1^η Σεπτεμβρίου): Αν ο νοικοκύρης μπει στο σπίτι του προτού να περάσει ο παπάς για τον αγιασμό, θεωρείται κακό σημάδι.

Άγιος Ευστάθιος (20 Σεπτεμβρίου): Τον γιορτάζουν οι έγκυες γυναίκες, για να μπορέσει το μωρό «να σταθεί» (παρετυμολογία) και να ζήσει. Για τον ίδιο λόγο ο άγιος είναι και προστάτης των καροτσιέρηδων – αμαξάδων, καθώς βοηθάει να έχουν σταθερότητα οι καρότσες τους.

Αγία Ερμιόνη (4 Σεπτεμβρίου): Η Αγία Ερμιόνη, ως Ανάργυρη ιατρός, προσφέρει την ίαση του ανθρώπου. Το εκκλησάκι της, που οικοδόμησε ο μακαριστός Παντελεήμονας Μπαρδάκος, Μητροπολίτης Σάμου και Ικαρίας, βρίσκεται στον λόφο των Μύλων.

Άγιος Αβέρκιος (22 Οκτωβρίου): Ανήμερα της γιορτής γίνεται αγιασμός που ρίχνεται στα βαρέλια, ενώ βράζει ο μούστος, για να δώσει καλό κρασί.

Άγιος Δημήτριος (26 Οκτωβρίου): Με τα ωραία χρυσάνθεμα, τα αγιοδημητριάτικα όπως τα λένε, το μικρό καλοκαιράκι, με πρώτους τους γεωργούς να ξεκινούν την προμήθεια των εφοδίων του χειμώνα. Ο στρατός και τα σώματα ασφαλείας φορούν τις χειμερινές στολές τους. Στην Ερμιόνη υπάρχει εκκλησία στον δρόμο της Πικροδάφνης.

Άγιοι Ανάργυροι (1^η Νοεμβρίου και 1^η Ιουλίου): Το προσκύνημα της Ερμιονίδας! Με το ιαματικό νερό και τη χάρη τους θεραπεύουν κάθε ασθένεια, σώματος και ψυχής.

Άγιος Μηνάς (11 Νοεμβρίου): Παρετυμολογικά ο Μηνάς μηνύει και φανερώνει τα χαμένα και τα κλοπιμαία. Υπάρχει στην Ερμιόνη το εκκλησάκι του μέσα σε όμορφο, πευκόφυτο δασάκι, στα Αλώνια.

Εισόδια της Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου): Η Παναγιά η Πολυσπορίτισσα, η Παναγία - Δήμητρα όπου οι νοικοκυραίοι βράζουν πολυσπόρια για το κακό που πέρασε και το καλό που περιμένουν.

Αγία Αικατερίνη (25 Νοεμβρίου): Την επικαλούνται τα κορίτσια στο όνειρό τους για να τους φανερώσει τον άντρα που θα παντρευτούν. Στην Ερμιόνη υπάρχει εκκλησάκι στη μνήμη της.

Άγιος Στυλιανός (26 Νοεμβρίου): Δίνουν το όνομά του σε ασθενικά παιδιά για να σταλώσουν (παρετυμολογία) τα πόδια τους.

Άγιος Ανδρέας (30 Νοεμβρίου): Το παλαιό νεκροταφείο της Ερμιόνης. Πιστεύεται, εξαιτίας και της παρετυμολογίας, ότι από την ημέρα της γιορτής του το κρύο αντρείπει (δυναμώνει).

Αγία Βαρβάρα (4 Δεκεμβρίου): Προστάτιδα των παιδιών από την ευλογία, που ωστόσο ξεχάστηκε από τότε που βρέθηκε το εμβόλιο... Γνωστό το εκκλησάκι της Αγίας στο Ρορό.

Άγιος Νικόλαος (6 Δεκεμβρίου): Ο προστάτης των θαλασσινών, κύριος των ανέμων και εξουσιαστής των άγριων κυμάτων της θάλασσας. Στην Ερμιόνη, μέσα στο Μπίστι, υπάρχει ο ναός του και οι Ερμιονίτες θαλασσινοί πάντοτε οργανώνουν το πανηγύρι του. Έξω από τον ναό βρίσκονται ερείπια της αρχαίας Ερμιόνης.

Άγιος Σπυρίδων (12 Δεκεμβρίου): Τον γιορτάζουν οι έγκυες για να μην βγει το νεογέννητο με σπυριά (παρετυμολογία). Επίσης για τον ίδιο λόγο θεωρείται θεραπευτής και προστάτης κατά της ευλογιάς.

Άγιος Ελευθέριος (15 Δεκεμβρίου): Γιορτάζουν οι έγκυες γυναίκες για να τις προστατεύει και εξαιτίας του ομόηχου της λέξης να έχουν «καλή λευτεριά».

Άγιος Μόδεστος (16 Δεκεμβρίου): Γιορτάζουν οι γεωργοί, «γιορτάζουν και τα βόδια». Στην Ερμιόνη υπήρχε ομώνυμος Σύλλογος που πανηγύριζε στη γιορτή του.

Άγιος Βασίλειος (1 Ιανουαρίου): Γιορτάζει την πρώτη του νέου έτους. Ο άνθρωπος μόλις σηκώνεται από τον ύπνο του, θέλει να ακούσει και να δει κάτι καλό και τυχερό (έθιμο ασπροπόδαρος).

Θεοφάνεια (6 Ιανουαρίου): Στο τέλος της λειτουργίας άφηναν ελεύθερο ένα περιστέρι και παρακολουθούσαν το πέταγμά του. Αν πετούσε προς τον Βοριά ο χειμώνας θα ήταν κρύος ενώ προς τον Νοτιά οι βροχές θα ήταν πολλές καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Άγιος Αντώνιος (17 Ιανουαρίου): Το όνομα Αντώνιος στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν από τα δημοφιλέστερα στην Ερμιόνη και τη γύρω περιοχή. Στην Αυλώνα βρίσκεται νέο εκκλησάκι του Αγίου.

Άγιος Ιωάννης (Η Σύναξη, 7 Ιανουαρίου): Υπάρχει φροντισμένο εκκλησάκι στην είσοδο της νότιας πλευράς, στο Μπίστι, όπου τα τελευταία χρόνια γίνονται συμβολικά βαπτίσεις αλλά και γάμοι.

Άγιος Ευθύμιος (20 Ιανουαρίου): Την ημέρα αυτή δεν πιάνουν βελόνα, γιατί τα ρούχα θα τα τρυπήσει ο σκόρος!

Τρεις Ιεράρχαι (30 Ιανουαρίου): Η γιορτή των Γραμμάτων. Τα σχολεία παλαιότερα είχαν αργία ενώ στην Ερμιόνη, μάλλον παρετυμολογικά, γιορτάζει η Αρχόντω.

Άγιος Τρύφωνας (1 Φεβρουαρίου): Ο προστάτης Άγιος των αμπελιών και των αγρών εναντίον των ποντικιών και της κάμπιας. Γι' αυτό και στην εικόνα του παρουσιάζεται με κλαδευτήρι. Στην Ερμιόνη υπάρχει το εκκλησάκι του στο περιβόλι του Κομμά.

Υπαπαντή (2 Φεβρουαρίου): Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπήρχε ομώνυμος Σύλλογος στην Ερμιόνη. Παλαιότερα την ημέρα αυτή ήταν η εορτή της Μητέρας.

Άγιος Συμεών (3 Φεβρουαρίου): Οι έγκυες γυναίκες τον γιορτάζουν για να μην βγει το παιδί σημαδεμένο (παρετυμολογία)!

Άγιος Χαράλαμπος (10 Φεβρουαρίου): Ο προστάτης του κόσμου από το κουκούδι (πανώλη). Έξω από την Ερμιόνη προς την Ντάρδ(ε)ζα είναι το εκκλησάκι του.

Άγιος Βλάσιος (11 Φεβρουαρίου): Προστατεύει τα κοπάδια από τον λύκο, τα τσακάλια και τα άλλα αγρίμια. Δίπλα στο Μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων υπάρχει εκκλησάκι που χρησιμοποιείται και ως κοιμητήριο της Μονής.

Άγιοι Θεόδωροι: Τα κορίτσια σκορπίζουν στην αυλή του σπιτιού τα κόλλυβα του εσπερινού της γιορτής και βλέπουν στον ύπνο τους τον άνδρα που θα παντρευτούν. Η γιορτή των Αγίων Θεοδώρων είναι το Σάββατο πριν από την Κυριακή της Ορθοδοξίας. Στον ομώνυμο λόφο πάνω από το Μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων υπάρχει εκκλησία με ωραίες τοιχογραφίες.

Αγίου Λαζάρου ή Σάββατο του Λαζάρου: Τα παιδιά από την παραμονή (Παρασκευή) κρατώντας ένα συμβολικό ομοίωμα του Λαζάρου γυρίζουν τα σπίτια και ψάλλουν τα κάλαντα του Λαζάρου που είναι πολλά.

Κυριακή των Βαΐων: Με τα πολλά βαϊτικά τραγούδια. Πασίγνωστο το «Βάγια, Βάγια των βαγιών...». Στην Ερμιόνη δίνονταν τα βάγια στην εκκλησία, σχηματισμένα σε όμορφους καλλιτεχνικούς σταυρούς. Το βράδυ της Κυριακής των Βαΐων προβάλλεται ο Νυμφίος της Εκκλησίας.

Άγιος Γεώργιος (23 Απριλίου): Ο ιππότης Άγιος με το ωραίο άσπρο άλογο από τους πιο δημοφιλείς της Ελλάδας. Πολλά τα τραγούδια του ελληνικού λαού όπου ο άγιος, όπως ο ήρωας του παραμυθιού, με το κοντάρι του σκοτώνει τον δράκοντα. Γιορτάζει στις 23 Απριλίου και πάντα μετά την Κυριακή του Πάσχα, συνήθως τη Δευτέρα του Πάσχα. Την ημέρα αυτή ραντίζανε τα σπίτια με το «αμίλητο νερό» για να φύγουν οι ψύλλοι, οι κοριοί και τα μικροζώφια.

Αγία Μαύρα (3 Μαΐου): Την ημέρα της γιορτή της Αγίας οι νοικοκυρές δεν ξεκινούσαν καμιά δουλειά εκτός απ' αυτές του σπιτιού. Δεν ζύμωναν, γιατί το ψωμί μούχλιαζε αμέσως ή γινόταν μαύρο σαν κάρβουνο! Νεόκτιστο εκκλησάκι της Αγίας υπάρχει στην Πετροθάλασσα.

Άγιος Νικόλαος ο Νέος (9 Μαΐου): Ο Μαηνικόλας, όπως συνηθίζουμε να τον λέμε, με το μοναχικό εκκλησάκι στο Καταφύκι. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του κυρ-Απόστολου μπροστά στην Αγία Τράπεζα υπάρχει θαμμένη αρχαία μαρμάρινη πλάκα με επιγραφή, η οποία είναι ασβεστωμένη.

Άγιος Επιφάνειος ο νέος (12 Μαΐου): Ο Κύπριος θεραπευτής των ματιών. Στο εκκλησάκι του, στον Δαμαλά, υπήρχε ιαματικό τρεχούμενο νερό και παλαιότερα γινόταν μεγάλο πανηγύρι.

Άγιος Κωνσταντίνος και Ελένη (21 Μαΐου): Ο κόσμος φόραγε τα καλοκαιρινά ρούχα, τα κοντομάνικα πουκάμισα, ενώ στον στρατό και την αστυνομία φορούσαν τις θερινές στολές.

Αγίου Πνεύματος: Όσοι κοιμούνται τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος λένε θα κοιμούνται όλο τον χρόνο!

Άγιος Ονούφριος (12 Ιουνίου): Με το όνομα του Αγίου ονομάζουν όσους έχουν αδυνατίσει και είναι απεριποίητοι. «Τι έγινες, βρε σαν τον άγιο Ονούφριο!», λένε.

Άγιος Ελισσαίος (15 Ιουνίου): Εξαίτιας της ομοηχίας της λέξης και της παρετυμολογίας της, αυτός που εργάζεται εκείνη την ημέρα (15 Ιουνίου) προσβάλλεται από λύσσα μαζί και τα ζώα του!

Άγιος Ιωάννης ο Κλήδονας: Με πολλές προλήψεις, δεισιδαιμονίες και έθιμα γιορτάζει στις 24 Ιουνίου.

Άγιος Προκόπιος (8 Ιουλίου): Τον επικαλούνται συμβολικά για προκοπή ενώ οι στείρες γυναίκες ζητούν τη βοήθειά του να τεκνοποιήσουν.

Άγιος Κήρυκος (15 Ιουλίου): Τον έχουν προστάτη τα παιδιά.

Αγία Μαρίνα (17 Ιουλίου): Συνδυαστικά με τ' όνομά της είναι εκείνη που «μαραίνει» τις αρρώστιες των παιδιών.

Προφήτης Ηλίας (20 Ιουλίου): Νεφελώδης καιρός την ημέρα της γιορτής του είναι σημάδι συμφοράς, γιατί ο Άγιος είναι ο αίτιος της βροντής και της βροχής. Στην Ερμιόνη έχουμε δύο εκκλησάκια του Αγίου, ένα στην Κουβέρτα και ένα στην Αυλώνα (Παπαμιχαλαίων), πάνω στο «όρος Θώρνακα ή Κοκκύγιο».

Η Ιουλία, όπως και άλλα θηλυκά ονόματα, εορτάζει του Προφήτη Ηλία, εξαιτίας της σχετικής ομοηχίας και παρετυμολογίας του ονόματος αγνοώντας όχι μόνο την ορθογραφία αλλά και την Αγία Ιουλιανή (21 Δεκεμβρίου).

Αγία Άννα (25 Ιουλίου): Ο αείμνηστος πρωτοπρεσβύτερος Ιωάννης Σαρρής έκτισε νέο ναό στην περιοχή Ποτόκια.

Αγία Παρασκευή (26 Ιουλίου): Η γιατρός για τα μάτια που επιθυμεί οι άνθρωποι να τηρούν την αργία της.

Άγιος Παντελεήμονας (27 Ιουλίου): Είναι κι αυτός γιατρός για πολλές ασθένειες ενώ θεωρείται και θεραπευτής των ματιών.

Μεταμόρφωση (του Σωτήρος, 6 Αυγούστου): Ο ιερέας ευλογεί τα σταφύλια που φέρνουν στην εκκλησία διαβάζοντας τη σχετική ευχή.

Άγιος Φανούριος (27 Αυγούστου): Πιστεύεται, εξαιτίας της ομοηχίας της λέξης, ότι «φανερώνει» τα χαμένα αντικείμενα, γι' αυτό ανάβουν κεριά και φτιάχνουν πίτες (φανουρόπιτες).

Άγιος Ιωάννης, ο αποκεφαλιστής (29 Αυγούστου): «Η Μεγάλη Παρασκευή», του καλοκαιριού! Πένθιμη ημέρα λόγω του αποκεφαλισμού του Προδρόμου. Οι άνθρωποι αποφεύγουν να χρησιμοποιούν το μαχαίρι για το ψωμί, τα φρούτα κ.λπ.

Τοπωνύμια

Είναι ο τρόπος που οι άνθρωποι ορίζουν (ονοματίζουν) έναν τόπο. Τα τοπωνύμια συμβάλλουν στη γνώση της τοπικής ιστορίας και μέσα απ' αυτά ο ερευνητής μπορεί να μελετήσει πολλές πτυχές της ιστορικής διαδρομής του τόπου. Επίσης τα τοπωνύμια αποτελούν μεγάλης αξίας στοιχείο του γλωσσικού θησαυρού του κάθε τόπου και έχουν σχέση με:

- Την ελληνική και όχι μόνο αρχαιότητα
- Λείψανα του Μεσαίωνα και των Βυζαντινών χρόνων
- Αλβανικής προέλευσης λέξεις
- Τουρκο-αλβανικής προέλευσης λέξεις
- Επώνυμα εθνικά και ανδρωνυμικά
- Ονόματα μοναστηριών και εκκλησιών
- Δέντρα, φυτά, πουλιά και διάφορα ζώα
- Τη μορφή και τη σύσταση του εδάφους
- Θρύλους, παραδόσεις αλλά και διάφορα ιστορικά γεγονότα των νεότερων χρόνων
- Πύργους και σπουδαία σπίτια
- Άλλες αιτίες και συνθέσεις όλων των προηγούμενων περιπτώσεων

Κάποιες φορές τα τοπωνύμια συνοδεύονται με ενδιαφέρουσες διηγήσεις σχετικές με το όνομά τους. Πολλά από τα τοπωνύμια της Ερμιόνης τα έχουμε αναφέρει και εξηγήσει σε λαογραφικές μελέτες δημοσιευμένες στο περιοδικό «Στην ΕΡΜΙΟΝΗ άλλοτε και τώρα» καθώς και τους τοπικούς ιστότοπους. Ειδικότερα, έχουμε αναφερθεί στα τοπωνύμια:

Αλώνια, Αλμυριές, Κάπαρη, Σκάλα, Βαγόني, Κουβέρτα, Καλαμίτσα, Μπουρλότο, Πικροδάφνη, Ολλανδία, Σεντόνι, Ντάρδιζα (Αχλαδίτσα), Ασπρόχωμα (Χου-μ-ζα), Κουταβάς, Κιάφα, Κρόθι, Καταφύκι, Κοκκινάρι, Χώνια, Ομίни, Δέση, Καμίни, Πόλαση ή Πουλάσι ή Πλάση, Ξύριζα, Λινός, Καλογήρων ενώ πολλά τοπωνύμια έχουν το όνομα της εκκλησίας του Αγίου που βρίσκεται εκεί. Έτσι έχουμε: Αγία Τριάδα, Άγιοι Απόστολοι, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Δημήτριος, Άγιος Χαράλαμπος, Προφήτης Ηλίας (Μουζάκι - Νακαίων), Προφήτης Ηλίας (Κοκκύγιο - Παπαμιχαλαίων), Άγιος

Γεράσιμος, Άγιος Μηνάς, Άγιος Βλάσσης, Άγιοι Θεόδωροι, Άγιοι Ισίδωροι, Πλατυτέρα, Άγιος Γιάννης, Άγιος Θανάσης, Άγιος Νικόλαος (Μπίστι) και Σιν Σίδερι. Τοπωνύμια είναι και τα παρακάτω:

Ποδάρι: Αρχίζει από τον μυχό του κόλπου της Κάπαρης και συνεχίζει δυτικά, μέχρι την τοποθεσία της Πικροδάφνης.

Βουλγαρέικα: Τοποθεσία νότια της Μονής των Αγίων Αναργύρων. Η ονομασία προέρχεται από τη μεγάλη «περιβόλα» της γνωστής υδραϊκής οικογένειας. Παλαιότερα η περιοχή ονομαζόταν Πικέρι. Ίσως η ονομασία να προέρχεται από την αρβανίτικη λέξη (πικι) που σημαίνει σταγόνα.

Δισκούρι ή Δισκούρια: Λόφος Ν.Δ. των Αγίων Αναργύρων. Η ονομασία ίσως προήλθε από τον εκεί υπάρχοντα αρχαίο ναό της Αθηνάς (Διός κόρη). Πιθανόν, όμως, να υπήρχε εκεί βωμός των Διόσκουρων, που ήσαν γιοι του Δία.

Αυλώνα (Αυλών): Είναι η περιοχή Β.Δ. της Ερμιόνης απ' όπου περνάει ο δημόσιος δρόμος Ερμιόνης - Κρανιδίου. «Αυλώνα» θα πει στενός δρόμος, στενό πέρασμα, απ' όπου προήλθε και το όνομα της περιοχής που μοιάζει με νοητό αυλάκι (λούκι).

Κινέτα: Τοποθεσία Ν.Δ. της Ερμιόνης. Η λέξη είναι αρβανίτικη και σημαίνει υγρότοπος και βαλτότοπος. Ο συνοικισμός Κινέτα κατά καιρούς είχε και δικό του Δημοτικό Σχολείο, που σήμερα στέκει ερειπωμένο.

Μάντρες: Πεδινή έκταση στη δυτική είσοδο της Ερμιόνης. Η ονομασία προήλθε από τα τείχη του αρχαίου υδραγωγείου που βρισκόταν στον λόφο των Μύλων. Μάντρα λεγόταν και ο χώρος πίσω από το σπίτι του Δεληγιάννη περιφραγμένος με τείχος ύψους 1,50 μ.

Λουμαριά: Η ονομασία είναι αρβανίτικη από τη λέξη λούμι = ποτάμι.

Γκούρι - λάρτ(ι): Βρίσκεται πλησίον της προηγούμενης τοποθεσίας. Η ονομασία είναι αρβανίτικη και σημαίνει πέτρα υψηλή. Όταν φτιάχτηκε ο δρόμος η πέτρα αυτή έσπασε και τρία μεγάλα κομμάτια της έπεσαν στη θάλασσα.

Παναγίτσα του Κασιδιάρη ή Κας(σ)ιδιάρη: Βρίσκεται Β.Δ. της πόλης και γιορτάζει την Παρασκευή της Διακαινησίμου (Ζωοδόχος Πηγή). Ίσως το επίθετο προέρχεται από την «κασίδα» (αρρώστια των μαλλιών) και μεταφορικά από το γεγονός ότι οι ελιές στην περιοχή αυτή για πολλά χρόνια δεν έκαναν καρπό.

Ορλέντι: Έκταση με πυκνοφυτεμένα ελαιόδεντρα.

Πόρτες ή Πόρπιζες: Τοποθεσία Β.Δ. της Ερμιόνης ανάμεσα στο Ασπροβούνι (Μαλιμπάρδι) και το Μαυροβούνι.

Λούτσα: Περιοχή βόρεια της πόλης (Ντάρδιζα) με υγρασία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Πετροθάλασσα: Οι παλαιότεροι ονόμαζαν την τοποθεσία που βρίσκεται στο Ν.Δ. μέρος της πόλης, με την αρβανίτικη λέξη Γκουρ (ι)ντέτι = πέτρες θάλασσας.

Μαυρονήσι: Πετρώδες, χαμηλό βουνό με αραιή βλάστηση νότια της Ερμιόνης.

Μουζάκι: Ο Βούμπορθμος της αρχαιότητας, το ακρωτήριο αλλά και το ψηλότερο βουνό ακριβώς πίσω από το Μαυρονήσι, καθώς τα αντικρίζουμε από τη νότια παραλία της πόλης. Πετρώδες και με χαμηλή βλάστηση.

Άγιος Νικόλας (Μαηνικόλας) στο Καταφύκι: Γιορτάζει στις 9 Μαΐου. Είναι ο Άγιος Νικόλαος, ο Νέος Οσιομάρτυρας «ασκήσας εν Βουνένοις των Αγράφων».

Ευκάλυπτα: Τα δέντρα φυτεύτηκαν από τη φιλοδοσική ένωση στις 3 Απριλίου 1932. Ένα απ' αυτά, εκείνο που είναι πρώτο κοντά στη θάλασσα, ονομάζεται των πέντε Μιχάληδων, επειδή το φύτεψαν ο Μιχάλης Δεληγιάννης, ο Μιχάλης Κομμάς, ο Μιχάλης Παπαβασιλείου, ο Μιχάλης Κυπραίος και ο Μιχάλης Σπετσιώτης, ο πατέρας μου. Τα ευκάλυπτα ήρθαν στην Ελλάδα από την Αυστραλία το έτος 1880.

Μπιστρίτσα (αρβ.): Τοποθεσία Β.Δ. των Αγίων Αναργύρων. Πιθανώς να πήρε την ονομασία από χείμαρρο της περιοχής που έχει διακοπτόμενη ροή, όπως μας πληροφόρησε ο πρέσβης Ανδρέας Καντιάνης.

Μαγκούλε (α): Λόφος στον μηχό του κόλπου της Κάπαρης. Η Μαγκούλα ή Μαγούλα με τον μηχό του κόλπου Κάπαρη κατά την άποψη ορισμένων αποτελούσαν την «βαθύκολπον», κατά τον Όμηρο, Ερμιόνη. Κτίσματα της πόλης των Μυκηναϊκών χρόνων βρίσκονται βυθισμένα στη θάλασσα της Κάπαρης.

Γκουρι-μες(ι)-Γκουρουμέσι: Περιοχή Ν.Δ. της Ερμιόνης. Αρβανίτικα Γκούρι σημαίνει πέτρα + μες(ι) = πέτρα στη μέση.

Ποτόκια: Σύμφωνα με τον πρέσβη Ανδρέα Καντιάνη, φίλο της Ερμιόνης, ο οποίος έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ευρύτερη περιοχή, η λέξη Ποτόκια προέρχεται από τη σλαβική λέξη «ποτόκι», που σημαίνει λιμνάζοντα - στάσιμα νερά, βαλτότοπος.

Ολλανδία: «Ολλανδία» ήταν ένα εμπορικό συμμαχικό πλοίο φορτωμένο με τρόφιμα και πολεμοφόδια. Όταν έγινε αντιληπτό από τη γερμανική αεροπορία κατέπλευσε στο Μουζάκι και προσάραξε σε σημείο όπου το βουνό εμπόδιζε την πολεμική επιχείρηση. Τελικά το πλοίο βομβαρδίστηκε (1941), αν και λέγεται ότι το ίδιο το πλήρωμα του πλοίου το βούλιαξε και μετά έφυγε. Από τότε η περιοχή αυτή ονομάζεται Ολλανδία.

Για την ιστορία αναφέρουμε ότι ενώ το πλήρωμα είχε βγει στη στεριά, Ερμιονίτες με τις βάρκες και τα καΐκια κατευθύνθηκαν προς το πλοίο για να πάρουν τρόφιμα, κυρίως ρύζι. Βλέποντας, όμως, από μακριά τις φωτιές έντρομοι γύρισαν πίσω. Αλλά και ο κόσμος εγκατέλειψε τα σπίτια του, γιατί φοβήθηκε μήπως οι Γερμανοί βομβαρδίσουν την Ερμιόνη, αφού πριν από λίγες ημέρες είχαν βομβαρδίσει τον Πειραιά. Πολλοί Ερμιονίτες για να προφυλαχθούν κρύφτηκαν μέσα στους μύλους. Εκεί, σύμφωνα με τα όσα μου έχει διηγηθεί ο αείμνηστος πρόεδρος του Ερμιονικού Συνδέσμου Απόστολος Γκάτσος, πήγε και ο ίδιος με τη μητέρα του. Κάποια στιγμή που καθόταν στον μύλο είπε ο Διονύσης Καντζηλιέρης, ιδιοκτήτης του μύλου:

- Αυτό το όχι θα είναι μεγαλύτερο από το πρώτο! Εννοώντας τη νίκη των συμμάχων κατά των Γερμανών. Εμείς, παιδιά τότε, θυμόμαστε από το «Ολλανδία» τα κομμάτια του πλοίου που έφεραν στο λιμάνι και τις «χυλοπίτες» που μαζεύαμε στις αμμουδιές της Κουβέρτας. Οι «χυλοπίτες» ήταν πυρίτιδα (μπαρούτι), με το σχήμα του γνωστού ζυμαρικού, που γίνεται από λεπτό φύλλο ζύμης. Αυτές τις μαζεύαμε και τις καίγαμε απολαμβάνοντας το κατόρθωμά μας!

Κουταβάς: Η τοποθεσία μπροστά (ανατολικά) στο Κρόθι. Ένα κομμάτι στεριάς που μπαίνει μέσα στη θάλασσα. Σύμφωνα με τη διήγηση του «κυρ» Απόστολου, στην περιοχή αυτή, το 1941, κατά τη διάρκεια της κατοχής, βυθίστηκε το φορτηγό πλοίο (καΐκι) «Τάσος». Το βράδυ, μετά τη βύθιση του πλοίου, μια παρέα Ερμιονιτών πήρε δοχεία με βενζίνη και τα φύλαξε στην αποθήκη του μακαρίτη Λευτέρη Γκάτσου. Κάποιοι, όμως, που τους παρακολούθησαν βρήκαν την ευκαιρία και έκλεψαν τα δοχεία. Λίγο πριν από την ανατίναξη του πλοίου, το είχαν επισκεφθεί με μια βάρκα ο «κυρ» Απόστολος με τον άτυχο Τάκη Κατσογιώργη και τη γλίτωσαν «στο παραπέντε!».

Στο σπίτι του φίλου μου Γιάννη Κατσαρού που βρίσκεται σ' αυτή την περιοχή, φυλάσσεται ένα από τα αντικείμενα του πλοίου, ένα μικρό κουταλάκι με χαραγμένο το όνομα «ΤΑΣΟΣ»,

Πηγάδια

Γνωρίζουμε πως πρόκειται για βαθιά ανοίγματα στο έδαφος, συνήθως κυλινδρικά, που χρησιμοποιούνται για άντληση νερού από το υπέδαφος. Τα έφτιαχναν τεχνίτες με ιδιαίτερες γνώσεις για την κατασκευή τους.

Το πηγαδίσιο νερό ή πηγαδόνερο το χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές που δεν υπήρχαν άλλες παροχές νερού, για να πίνουν, να ποτίζουν τα ζώα και τα μπουστάνια τους, για την καθημερινή λάτρα (καθαριότητα) και για πολλές άλλες δουλειές πρώτης ανάγκης.

Το κουβαλούσαν, κυρίως οι γυναίκες, με τις στάμνες ή φόρτωναν τα ζώα και το μετέφεραν με διάφορα τεμπόζια, βαρέλια και άλλες αυτοσχέδιες κατασκευές. Στην Ερμιόνη υπήρχαν αρκετά τέτοια κοινοτικά πηγάδια, μερικά από τα οποία σώζονται μέχρι σήμερα. Στ' αρβανίτικα το πηγάδι λέγεται πουσ(ι) και πολύ συχνά οι Ερμιονίτες χρησιμοποιούσαν τη λέξη, για να ονοματίσουν διάφορα πηγάδια και στη συνέχεια και τοπωνύμια. (Η λέξη «πούσι» στη γλώσσα μας θα πει ομίχλη σε υγρότοπο αλλά και στρώμα από πευκοβελόνες).

Δεν θα παραλείψω να σημειώσω τη «συνεισφορά» των πηγαδιών στη λαϊκή μας παράδοση και ιδιαίτερη την ημέρα του Κλήδονα (23 και 24 Ιουνίου). Περιγραφή του εθίμου βρίσκεται στο περιοδικό «Στην ΕΡΜΙΟΝΗ άλλοτε και τώρα» (τεύχος 29). Θα προσθέσω μόνο ότι τα τραγούδια με επίκεντρο το πηγάδι την ημέρα εκείνη ήταν πολλά και ονομάζονταν τραγούδια του πηγαδιού. Τα τραγουδούσαν στον δρόμο πηγαίνοντας από πηγάδι σε πηγάδι, ενώ έλεγαν και διάφορα γλωσσομπερδέματα, όπως, «γούρνα μου πελεκητή μαλαμοκαπλαντισμένη» και άλλα.

Τα πιο γνωστά πηγάδια στην Ερμιόνη και στη γύρω περιοχή είναι τα παρακάτω:

Το Καλογερικό: Παλαιό πηγάδι με άγνωστη χρονολογία κατασκευής. Το όνομά του, ίσως, οφείλεται στη χρήση του ή ακόμη και την κατασκευή του από τους καλόγερους του μοναστηριού των Αγίων Αναργύρων, που είχαν εκεί τον κάμπο, τα αμπέλια και άλλα κτήματά τους. Η κατασκευή του είναι κυλινδρική από την κορυφή ως τον πυθμένα, το τοίχωμά του επιφανειακά χτισμένο με μικρές πέτρες και το υπερυψωμένο στόμιό του ορθογώνιο

παραλληλεπίπεδο. Ο εξωτερικός του χώρος είναι στρωμένος με ακανόνιστες φυτευτές πέτρες ενώ υπάρχει και πέτρινη περιτοίχιση. Στην είσοδο του πηγαδιού βρίσκονται τρεις κορίτες, δύο αριστερά και μία δεξιά (καθώς μπαίνουμε στον χώρο του πηγαδιού), νεότερης κατασκευής. Από το «Καλογερικό», οι Ερμιονίτες προμηθεύονταν μέχρι τη 10/ετία του '50 το πόσιμο νερό και πότιζαν τα ζώα τους, ενώ το πηγάδι έχει συνδεθεί με το έθιμο του Κλήδονα.

Στοιχεία κατασκευής:

- Τειχίο που το περιβάλλει: πλάτος 0,50 μ., ύψος 0,80 μ.
- Στόμιο: πλάτος 1,60 μ., μήκος 1,35 μ., ύψος 0,67 μ.
- Είσοδος στο πηγάδι: μία¹

Το Μεγαλοπήγαδο (Αρβ. Πους(ι) μαδ = μεγάλο πηγάδι): Ονομάζεται και πηγάδι ή κρήνη του Πausanias από το όνομα του σπουδαίου περιηγητή και συγγραφέα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα. Ο πανάρχαιος αυτός χώρος ύδρευσης της πόλης ταυτίζεται με το σημερινό πηγάδι. Η κατασκευή του είναι ορθογώνια παραλληλεπίπεδη από την κορυφή ως τον πυθμένα. Είναι χτισμένο με πολύ μεγάλα πέτρινα μπλόκια και υπερυψωμένο στόμιο σε σχήμα αρκετά μεγάλου ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου.

¹ Το «Καλογερικό» πηγάδι: φωτο Σταμάτη Δαμαλίτη

Ο εξωτερικός του χώρος είναι στρωμένος με πλάκες εξαιρετικής ομορφιάς και η περιτοίχισή του αρμολογημένη από τον αείμνηστο τεχνίτη Γιώργο Δωροβάτα. Ανατολικά υπάρχει η κύρια είσοδος του πηγαδιού ενώ Ν.Δ. και Β.Δ. υπάρχουν και δύο μικρότερες.» Μέχρι και τη 10/ετία του '50 οι Ερμιονίτες από το «Μεγαλοπήγαδο προμηθεύονταν το πόσιμο νερό.

Στοιχεία κατασκευής:

- Τείχος: Πλάτος 0,60 μ., ύψος 0,85 μ., με μεγάλο περίγυρο.

- Στόμιο: Πλάτος 1,21 μ., μήκος 2,15 μ., ύψος 0,70 μ.

Είσοδοι: Μία κεντρική και δύο μικρότερες.

Κορίττες δεν υπάρχουν.

Το Μικρό Πηγάδι:

Βρίσκεται δίπλα, Β.Δ. του Μεγαλοπήγαδου και ονομάστηκε Μικρό Πηγάδι, γιατί ήταν

μικρότερο σε βάθος αλλά και σε όλα τα υπόλοιπα στοιχεία της κατασκευής του από το διπλανό του. Κατασκευάστηκε επί προεδρίας Αγγέλου Παπαμιχαήλ (φαρμακοποιού) και προοριζόταν στην αρχή για το πότισμα των ζώων. Έχει δύο μεγάλες κορίττες σκαλιστές σε πέτρα και μία νεότερη.

Στοιχεία κατασκευής:

- Τείχος: Πλάτος 0,50 μ., ύψος 0,70 μ.
- Στόμιο: Πλάτος 1,50 μ., μήκος 1,40 μ. και ύψος 0,40 μ.
- Είσοδοι: Τρεις στενές²

Ξεροπήγαδο: (Αρβ. Πουσ(ι)θατ = πηγάδι δίχως νερό)

Βρισκόταν στο σημείο της διχάλας 200 - 250 μέτρα μακριά, δυτικά από τα προηγούμενα, εκεί όπου ο ένας δρόμος συνεχίζεται στ' αριστερά προς τα περιβόλια και ο άλλος δεξιά και βόρεια προς την Ακρογιαλιά. Εδώ και αρκετά χρόνια το πηγάδι δεν υπάρχει, γιατί το παράχωσαν, όταν φτιάχτηκε ο δρόμος. Στα

² Το «Μεγαλόπηγαδο» και το «Μικρό Πηγάδι»: Φωτο από την ευχετήρια κάρτα του Ερμιονικού Συνδέσμου, έτους 1991.

παιδικά μας χρόνια το πηγάδι δεν είχε νερό αλλά απ' ότι θυμάμαι είχε δυο με τρεις κορίττες.

Το πηγάδι του Παπαχρήστου: Βρίσκεται στην Ντάρδιζα μετά την κατηφόρα στο Ασπρόχωμα και προς το μέρος της θάλασσας. Είχε κορίττες (κωρύττες), γιατί πότιζαν οι βοσκοί τα κοπάδια ενώ εύκολα μπορείς να κατέβεις στον πυθμένα του. Σήμερα είναι ημικατεστραμμένο σκεπασμένο με σχοίνους (σκίντα).

Της Πικροδάφνης: Βρίσκεται μεταξύ της Ερμιόνης και του Κρανιδίου. Έχει την ονομασία της περιοχής, που προήλθε από το φυτό πικροδάφνη.

Του Αγίου Βλασίου: Το πηγάδι βρίσκεται κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Βλάσση που είναι και το κοιμητήριο της Μονής των Αγίων Αναργύρων.

Το Πηγάδι στα Ευκάλυπτα: Είναι εκεί που αρχίζει η ευθεία για το Μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων. Μέχρι τελευταία είχε πόσιμο νερό.

Το Νέο Πηγάδι (Αρβ. Πουσ(ι)ρί = πηγάδι νέο): Βρισκόταν στη Ν.Δ. άκρη του σημερινού νεκροταφείου της πόλης. Ονομάστηκε έτσι, γιατί φτιάχτηκε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Ήταν αρκετά βαθύ αλλά εδώ και αρκετά χρόνια το έχουν σκεπάσει.

Το πηγάδι των παλληκαριών: Βρισκόταν στον κάμπο της Ερμιόνης, στο σταυροδρόμι αριστερά καθώς πηγαίνουμε στον Άγιο Γιώργη. Ονομάστηκε έτσι, γιατί το έφτιαξαν με προσωπική εργασία τα παλληκάρια της Ερμιόνης. Σήμερα δεν υπάρχει.

Το πηγάδι της Καλαμίτσας: Βρίσκεται στην περιοχή της Κουβέρτας, νότια της Ερμιόνης σε μικρή απόσταση από το τελείωμα του βουνού Μουζάκι στους δυτικούς πρόποδες του.

Το Τουρκοπήγαδο: Βρίσκεται στους πρόποδες του Μαλιμπάρδ (Ασπροβούνι).

Τα Πηγάδια στα Δισκούρια: Υπάρχουν δύο πηγάδια, το μικρό και το μεγάλο. Από το μεγάλο πηγάδι που είχε «καλό» νερό υδρευόταν για χρόνια η Ερμιόνη.

Άλλα πηγάδια: Στο (Ο)μίनि, στην Πλατυτέρα, στο Ορλέντι.

Πολλά από τα πηγάδια είχαν επισκευαστεί και σκεπαστεί τη 10/ετία του 1990 από τον τότε Πρόεδρο της Κοινότητας Γεώργιο Καρακατσάνη, που μου έδωσε και τις σχετικές πληροφορίες.

Πηλοτεχνήματα και Πηλοτεχνουργήματα

Οι παρακάτω πηλοκατασκευές με τις πολύ ενδιαφέρουσες ιστορίες τους, ξεπήδησαν από τις ανάγκες και τις συνήθειες των ανθρώπων που έζησαν σε χρόνους λιγότερο ή περισσότερο μακρινούς.

▪ Τα κανάτια

Από μια μικρή έρευνα που έκανα σε τρία- τέσσερα λεξικά που χρησιμοποιώ κανένα δεν κάνει λόγο για «το δοχείο νερού» που έχουμε οι Ερμιονίτες στο μυαλό μας. Τα κανάτια, λοιπόν, που έχουν αποσυρθεί εδώ και χρόνια από την καθημερινή χρήση (σήμερα υπάρχουν λιγοστά) είναι πήλινα δοχεία «χωρισμένα» σε δύο διακριτούς χώρους.

Ο κάτω που μοιάζει με φουσκωμένο μπαλόκι, έχει κυκλική βάση και παίρνει τη μεγαλύτερη ποσότητα νερού. Ο επάνω χώρος, ένας μακρύς και στενός λαιμός που καταλήγει σε όμορφα στρογγυλά «χειλή», διευκόλυνε στο να πέφτει άνετα το νερό στα ποτήρια και τις κανάτες. Το φουσκωτό μέρος του κανατιού ήταν στολισμένο με ωραίες ανάγλυφες πήλινες παραστάσεις ενώ το χρώμα του ήταν συνήθως κάτι μεταξύ του υπόλευκου, του ανοιχτού γκρι ή του ανοιχτού κίτρινου. Για τα κανάτια, έχουμε κάνει λόγο στις λαογραφικές μας μελέτες της Ερμιόνης. Τα «έκλεβαν» από τα σπίτια και τα χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν από τα πηγάδια το «αμίλητο νερό» την παραμονή της γιορτής του Άη Γιάννη του Κλήδονα. Ακόμη σ' αυτά μετέφεραν το νερό κατά την ταφή των νεκρών. Το κανάτι με εντολή του ιερέα το έσπαζαν πάνω στο φρεσκοσκαμμένο μνήμα.

Στα παιδικά μου χρόνια αλλά και αρκετές 10/ετίες νωρίτερα κάθε σπίτι είχε τα δικά του κανάτια. Τα καλοκαίρια τα γέμιζαν με νερό και τα άφηναν δίπλα στο ανοιχτό παράθυρο ή έξω από την εσωτερική πόρτα που έβγαζε στην αυλή ή τα ακουμπούσαν στις πλάκες που εξείχαν από τους τοίχους των σπιτιών, για να παραμένει το νερό δροσερό.

Οι Ερμιονίτες για πολλά χρόνια προμηθεύονταν τα κανάτια από τους μικροπωλητές που ανέβαιναν στο πλοίο της γραμμής, όταν έπιανε το λιμάνι της Αίγινας. Μαζί με τα φημισμένα φιστίκια Αιγίνης, πουλούσαν και όμορφα κανάτια. Είναι γνωστό πως η Αίγινα είχε παραδοσιακούς κανατάδες που γνώριζαν άριστα την τέχνη του πηλού και έφτιαχναν θαυμάσια πηλοτεχνουργήματα.

Όμως προμηθεύονταν κανάτια και από το καϊκι που ερχόταν από τα Βάτικα, τη Νεάπολη Λακωνίας και πουλούσε κρεμμύδια και διάφορα άλλα πηλίνα αντικείμενα, φθηνότερα και κατώτερα από εκείνα της Αίγινας.

Όταν στα μέσα της 10/ετίας του '50, εγκαταστάθηκε στην Ερμιόνη ο μπάρμπα-Γιάννης Σαμψών ο σταμνάς και έστησε στον τόπο μας το εργαστήριό του όλα τα πηλίνα αντικείμενα, στάμνες, γλάστρες, κανάτια κ.λπ. τα αγοράζαμε απ' αυτόν, αφού με το γαϊδάρό του φορτωμένο με τηνπραμάτεια του, σε μεγάλη ποικιλία, περνούσε σχεδόν καθημερινά απ' όλες τις γειτονιές της Ερμιόνης.

▪ **Οι πινιάτες**

Οι πινιάτες έχουν το σχήμα της γνωστής στάμνας χωρίς να καταλήγουν στον μικρό στενό λαιμό αλλά σε μεγάλο στρογγυλό άνοιγμα, που καλύπτει σχεδόν όλη την επάνω επιφάνεια. Έτσι μοιάζουν περισσότερο με τα κιούπια που έβαζαν το λάδι και υπάρχουν σε πολλά σπίτια της Ερμιόνης ασβεστωμένα και καλοδιατηρημένα. Οι πινιάτες, εκτός από το μέγεθος, διαφέρουν από τα κιούπια, γιατί εξωτερικά δεν έχουν τους ανάγλυφους κύκλους που τους δίνουν ιδιαίτερη χάρη, αλλά η κεραμιδί τους επιφάνεια είναι ζωγραφισμένη με λευκά άνθη και άλλες διακοσμητικές παραστάσεις. Θυμάμαι πως στις πινιάτες βάζαμε τις στυφές ελιές με το χοντρό αλάτι για «να γίνουν» αλλά και λάδι, όσπρια και διάφορα άλλα τρόφιμα.

▪ **Τα αγγειά**

Αγγειά λέγαμε τα πηλίνα ειδικά δοχεία που τα χρησιμοποιούσαμε για τις ανάγκες της νύχτας, τα καθοίκια, όπως πολλοί τα έλεγαν. Τις 10/ετίες πριν από τον πόλεμο αλλά και ακόμη νωρίτερα επειδή οι τουαλέτες βρίσκονταν έξω στην αυλή και ορισμένες φορές σε αρκετή απόσταση από το σπίτι, στο δωμάτιο υπήρχε πάντα το «ειδικό δοχείο νυκτός» το αγγειό και όχι αγγείο, ένα από τα πλέον χρηστικά αντικείμενα των ανθρώπων. Τα αγγειά, λοιπόν, όπως είπαμε, ήσαν πηλίνα δοχεία, που έμοιαζαν με γλάστρες μεσαίου μεγέθους αλλά ανθεκτικότερης κατασκευής. Στην πόλη μας τα έφερνε και τα πουλούσε το καϊκι από τα Βάτικα. Έβγαινε μάλιστα πρώτα ο «ντελάλης», ο μπάρμπα Σπύρος Μανουσάκης και αργότερα ο μπάρμπα-Στάθης Ζαραφωνίτης, που τα διαλαλούσαν σ' ολόκληρη την Ερμιόνη.

– Ήρθε το καϊκι απ' τα Βάτικα με κρεμμύδια και καθοίκια μ' αλοιφή!

Σε μερικά σπίτια υπήρχαν αγγειά πολυτελείας φτιαγμένα από εξαιρετικής ποιότητας πορσελάνη με χρωματιστά σχέδια κυρίως λουλούδια ακόμα και πρόσωπα. Τα

τοποθετούσαν, αφού τα έπλεναν καλά, σε ντουλαπάκι του κομοδίνου. Σπάνια τα αγγειά είχαν καπάκι. Σήμερα, όσα τέτοια αγγειά έχουν απομείνει, είναι ακριβές αντίκες και στολίζουν τις προθήκες Μουσείων και σπιτιών. Στην Ερμιόνη έχει απομείνει για ανέντιμους ανθρώπους η υβριστική φράση «είναι καθοίκι μ' αλοιφή ή χωρίς αλοιφή».

Τα φίδια στην Ερμιόνη

Το αστρίκι (αστράκι ή αστρίτης): Είναι ένα μικρό φίδι που βγαίνει με τις πρώτες ζέστες. Το πουκάμισο του φιδιού θεωρείται σύμβολο τύχης.

Η σαΐτα: Είναι ένα μακρύ και λεπτόσωμο φίδι με χρώμα καφέ, γκριζο ή πράσινο που κινείται πολύ γρήγορα.

Η οχιά: Είναι δηλητηριώδες φίδι με χρώμα γκριζο, καφέ, ή κόκκινο που θανατώνεται εύκολα, γιατί κινείται αργά. Τρώει ποντίκια και άλλα μικρά ζώα που τα παραμονεύει πριν να τους «ορμήξει» και να τα σκοτώσει με το δηλητήριό της.

Η δραγκολιά: Είναι μεγάλο φίδι με καφέ χρώμα και σκουρόχρωμες κηλίδες.

Η σαύρα: Είναι ένα μικρό, άκακο ερπετό, με μακριά ουρά και τέσσερα πόδια. Στην Ερμιόνη ένα είδος σαύρας το λέμε τσαπι(ε)ρδόνα.

Άλλα είδη φιδιών είναι η γουστέρα (μεγάλη πράσινη σαύρα), το σαμιαμίδι (μικρόσωμη και πολύ ευκίνητη σαύρα), η σαλαμάνδρα (αμφίβιο με μαύρο χρώμα και κηλίδες πράσινες ή πορτοκαλιές).

Οι παραπάνω πληροφορίες δόθηκαν από τον φίλο μου Α. Οι.

Ένα σημαντικό γράμμα

Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.) βρήκα ένα γράμμα του αείμνηστου Απόστολου Θεοδ. Γκάτσου που το έστειλε στον ιστορικό και συγγραφέα Γιάννη Βλαχογιάννη. Θεώρησα την «ανακάλυψή μου» ιδιαίτερα σημαντική γι' αυτό και θέλησαν να τη δημοσιοποιήσω. Το παραθέτω στη συνέχεια:

Αξιότιμε κ. Βλαχογιάννη,

Όπως πάντα, διάβασα και της περασμένης Κυριακής την επιφυλλίδα σας στην «Πρωίαν με τον τίτλο «Προσωπίδα». Επειδή το θέμα σας ήταν πολύ ενδιαφέρον και μαζί και ευχάριστο, την εδιάβαζα και άκουγαν και άλλοι, δύο γυναίκες. Όταν έφτασα στο σημείο, που λένε για τη «λουρίδα του αφαλού (ομφάλιον λώρον)» έμαθα πως στην πατρίδα μου εδώ την Ερμιόνην (το Καστρί της επαρχίας Σπετσών και Ερμιονίδος επικρατεί το εξής έθιμο όσον αφορά τη λουρίδα του αφαλού.

Σ' αυτήν βάζουνε για να ξεραθή συντομώτερα, λίγη στάχτη ή καφέ, Αφού περάσουν λίγες ημέρες και ξεραθή την κόβουν ή καλλίτερα κόβεται, την παίρνουν και δεν τη φυλάνε, αλλά την ρίχνουν και την τρώει ένας κόκορας, ούτως ώστε άμα ξαναγεννήση η γυναίκα εκείνη να κάνη παιδί αρσενικό. Αν θέλη η γυναίκα να κάνη κορίτσι την ρίχνουν και την τρώει κόττα.

Με συγχωρείτε για την ενόχληση που θα σας προξενήσω, αλλά μου φάνηκε σπουδαίο το έθιμο αυτό που έχουμε και γι' αυτό σας το γράφω, το οποίον άλλωστε ίσως να το έχετε υπ' όψη σας, στηριζόμενος εις την καταδεχτικότητά σας.

Με τιμή και σεβασμό

Απόστολος Γκάτσος
Φοιτητής Φιλολογίας

Ερμιόνη 21/8/1933

Επίλογος

Θεωρώ πως η παρουσίαση λαογραφικών στοιχείων και η συγγραφή παρόμοιων θεμάτων φέρνει στον νου με κινηματογραφική ταχύτητα εικόνες που αποτυπώνουν με λέξεις, πρόσωπα, πράγματα, γεγονότα και καταστάσεις παλαιότερων εποχών. Μοιάζουν με ζωγραφικούς πίνακες και συνδέουν με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς τα περασμένα και τα σημερινά.

Αυτό το αντάμωμα των γενεών της Ερμιόνης αποτελεί ζωντανό και δημιουργικό ερέθισμα για να κινητοποιηθούμε και να στρέψουμε το ενδιαφέρον, να καλλιεργήσουμε συναισθήματα και να αγκαλιάσουμε με την ψυχή μας τον τόπο που γεννηθήκαμε και ζούμε.

Τέλος, θερμά ευχαριστώ όλους όσους με βοήθησαν στη συλλογή του υλικού που κατέγραψα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ο Ασπροπόδαρος
2. Οι αρμυροκουλούρες της Καθαρής Δευτέρας
3. Οι πρωτομηνιές της άνοιξης στην Ερμιόνη
4. Θυμάμαι την πρώτη του Μάη...
5. Οι καρποί του φθινοπώρου: Οι σέγκες και τα φτούα

Ο «Ασπροπόδαρος»

Η αιμνηστη Ανθούλα Λαζαρίδου – Δουρούκου με το πλούσιο πολιτιστικό της απόθεμα και την απaráμιλλη ζωγραφική της τέχνη είχε ζωντανέψει τον **«Ασπροπόδαρο»!** Ένα παραδοσιακό πρωτοχρονιάτικο έθιμο του τόπου, αφιέρωμα της εορταστικής κάρτας του Ερμιονικού Συνδέσμου, το έτος 2018.

Λίγο πριν χτυπήσουν οι καμπάνες για την Πρωτοχρονιάτικη Λειτουργία, ο «Ασπροπόδαρος» (αρβ. κ-μπ-μπάρδης), ένα παιδί που είχε στη ζωή και τους δυο του γονείς, έκανε την εμφάνισή του στα δρομάκια της Ερμιόνης! Χτυπούσε δυνατά την πόρτα του γιορτινού σπιτιού και πατούσε προσεκτικά με το δεξί στο εσωτερικό

του, καθώς οι νοικοκυραίοι τον καλοδέχονταν με χαμόγελα και ελπίδα. Τον ασήμωναν βάζοντας στην κάλτσα του δεξιού ποδιού χρήματα, τυλιγμένα «συμβολικά» σε ολόλευκο βαμβάκι, του πρόσφεραν παραδοσιακά γλυκίσματα των ημερών και άλλα δώρα. Η μικρή τελετή τελείωνε με την ανταλλαγή των ευχών και το ζεστό ξεπροβόδισμά του.

Άντε πουλάκι μου, να μας φέρεις και φέτος τύχη, να είσαι καλότυχος!

Δρομ που μπακ! (Ο δρόμος σου να είναι «στρωμένος» με βαμβάκι!).

Πολλές φορές, βέβαια, το σκηνικό αυτό ήταν «σοφά σκηνοθετημένο»,

γινόταν κατόπιν προσυεννόησης, προκειμένου οι ευχές να ...«πιάσουν», καθώς το ...ποδαρικό εξασφάλιζε για τη νέα χρονιά υγεία και όλα τα καλά του Θεού στα μέλη της οικογένειας!

Με συεννόηση ή χωρίς μη διστάσετε φέτος να καλοδεχτείτε τον δικό σας Ασπροπόδαρο! Οι μέρες σας θα γίνουν σίγουρα ...λευκότερες...

Οι αρμυροκουλούρες της Καθαρής Δευτέρας

Επιστρέφοντας αποκαμωμένοι στο σπίτι μετά από το πολύωρο παιχνίδι και επιζητώντας δροσιά, πηγαίναμε κατευθείαν στη στάμνα ή το κιούπι για νερό. Κατεβάζαμε το ένα πίσω απ' το άλλο, πιλιαρισμένα τα αλουμινένια ή εμαγιέ κύπελλα, τις τσάσκες, με το «πολύτιμο αγαθό», ενώ οι γονείς, κυρίως οι μανάδες, φώναζαν:

- Βρε, πόσο νερό θα πεις, σταμάτα! Θα ντασκώσεις και θα σκάσεις! Α χα-χα-χά!
Αρμυροκουλούρες έφαγες;

Και ο μονόλογος, που μάταια επιζητούσε τον διάλογο, συνεχιζόταν . . .

- Καλέ, ετούτος ήρθε εντελώς ξερομαχισμένος! Με τονισμένη τη λέξη «εντελώς» και τις τρεις πρώτες συλλαβές της επόμενης ξε-ρο-μα, μ' εκείνο τον ιδιαίτερο τρόπο που οι Ερμιονίτες προφέρουμε τα σύμφωνα ξ-ρ-μ εξωτερικεύοντας την εσωτερική μας διάθεση.

- Βρε, αρμυροκουλούρες έχεις φάει; επαναλάμβανε. Μη, βρε! Τι το πίνεις έτσι αρπαχτά! Θα πνιγείς! Δεν στο παίρνει κανένας! Σταμάτα να πάρεις και καμιά ανάσα!

Και ύστερα από λίγο:

- Θέλεις κι άλλο ή χόρτασες;

Εμείς μη μπορώντας να απαντήσουμε κάναμε το ανάλογο νόημα άλλοτε δείχνοντας με την ελεύθερη παλάμη τεντωμένη ψηλά και άλλοτε κουνώντας το κεφάλι πάνω – κάτω. Τη ...νοηματική μας συμπλήρωνε το σχετικό ηχητικό εφέ της μητέρας!

- Μμμμμ! Ήταν μια φωνή – λέξη, που γράμματα να την γράψεις, δεν βρίσκεις! Είναι ο ήχος του αέρα, καθώς βγαίνει από τη μύτη και με το στόμα κλειστό. Σημαίνει **«ΝΑΙ»** και νομίζω πως ταιριάζει να γράφεται με ένα συνεχόμενο μ.

- Στάνιρες, βρε! επαναλάμβανε εκείνη.

- Ναι, καλέ! Διψούσα πολύ!

- Ευτυχώς που τελείωσε το παιχνίδι! Ανταπαντούσε και κάπως έτσι έκλεινε η κουβέντα, που Θεός να την κάνει...!

Πάντα πίστευα πως η αρμυροκουλούρα ήταν μια συνηθισμένη κουλούρα, με τη μόνη διαφορά το περισσότερο αλάτι που, από κακό υπολογισμό, είχε πέσει στο ζυμάρι. Αλλά τα πράγματα δεν ήταν ακριβώς έτσι.

Οι αρμυροκουλούρες ζυμώνονται την Καθαρή Δευτέρα, όπως και οι λαγάνες. Η παράδοση θέλει, κατά την παρασκευή τους, να ακολουθείται συγκεκριμένο τελετουργικό.

«Κλέβουν το αλεύρι από τρία σπίτια απίκραντα και μονοστέφανα. Το ζυμώνει παρθένα κόρη ανάποδα, δηλαδή με τα χέρια πίσω από την πλάτη και ρίχνοντας στο ζυμάρι πολύ αλάτι φτιάχνει τρεις κουλούρες. Αφού τις ψήσουν στα κάρβουνα, κόβουν από κάθε κουλούρα ένα μικρό κομμάτι, ίσαμε μια μπουνιά. Το ένα θα το φάνε, το άλλο θα το ρίξουν πάνω στα κεραμίδια αντίκρυ στον ήλιο και το τρίτο θα το βάλουν κάτω από το μαξιλάρι. Στον ύπνο τους οι κοπέλες θα δουν το παλληκάρι που θα παντρευτούν. Κι αν είναι λεύτερο παιδί, θα κρατά ένα χρυσό ποτήρι. Κι αν είναι χηρεμένος, θα τον δουν μ' ένα καπνισμένο τσουκάλι από τη φωτιά».

Στη Σκύρο, με το ζυμάρι της αρμυροκουλούρας, πλάθουν κι όλα τα γράμματα του αλφαβήτου. Τέλος να σημειώσουμε πως οι άνθρωποι με τις αρμυροκουλούρες προκαλούν μαντικά όνειρα, ενώ με τ' αρμυρογράμματα, που φτιάχνουν με το ζυμάρι, δημιουργούν ...τέλειες πολυαισθητηριακές ασκήσεις διδασκαλίας!

Αν θέλετε, μπορείτε κι εσείς να δοκιμάσετε!

Οι πρωτομηνιές της άνοιξης στην Ερμιόνη

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε πως η πρώτη μέρα και των τριών μηνών της άνοιξης (Μάρτιος, Απρίλιος, Μάιος) είναι ξεχωριστή κάτι που δεν συμβαίνει με τους υπόλοιπους μήνες του χρόνου, με εξαίρεση την Πρωτοχρονιά (πρώτη του Γενάρη). Μάλιστα η κάθε μια απ' αυτές Πρωτομαρτιά, Πρωταπριλιά και Πρωτομαγιά συνδέεται με ποικίλες δοξασίες, δεισιδαιμονίες και προλήψεις, πρακτικές συνήθειες, ήθη και έθιμα που σε χρόνους περασμένους ασκούσαν τεράστια επίδραση και καθόριζαν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Σήμερα, τα περισσότερα, αποτελούν επιφανειακές και επιτηδευμένες μιμήσεις του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού, που συνεχίζουν να ασκούν γοητεία στη σύγχρονη κοινωνία.

Η Πρωτομαρτιά (1^η Μαρτίου)

Παλιότερα ο Μάρτης ήταν ο πρώτος μήνας του χρόνου και η πρωτομηνιά του ήταν και πρωτοχρονιά. Ακόμη, ήταν ο μήνας που ευνοούσε και βοηθούσε στη βλάστηση λόγω των ανέμων του. Την αστάθεια που παρουσιάζει ο καιρός τον Μάρτη η λαϊκή σοφία την αποδίδει με τη γνωστή παροιμία: «Μάρτης είναι, χάρδια κάνει, πότε κλαίει, πότε γελάει», αλλά και με μία ιδιαίτερη ιστορία που αλιεύσαμε σε κάποια παλιά εφημερίδα.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την παράδοση ο Μάρτης έχει δύο γυναίκες μια πολύ όμορφη και φτωχή και μια πολύ άσχημη και πλούσια. Όταν γυρίζει και κοιτάζει την άσχημη κατσουφιάζει και κλαψουρίζει, γι' αυτό ο καιρός χαλάει. Όταν γυρίζει και κοιτάζει την όμορφη χαίρεται και γελάει, γι' αυτό ο καιρός καλοσυνεύει.

Πολλά είναι τα έθιμα της Πρωτομαρτιάς στους διάφορους τόπους της Ελλάδας. Θα αναφέρω δύο απ' αυτά γνωστά σε όλη την Ελλάδα που τα τηρούσαμε και στην Ερμιόνη με κάποιες παραλλαγές. Τα αντιγράφω από τις σημειώσεις της μητέρας μου.

➤ Τα χελιδονίσματα

Έθιμο που έχει τις ρίζες του στην Ελληνική αρχαιότητα. Τα παιδιά φτιάχνουν ένα ξύλινο ομοίωμα χελιδόνας, συχνά αρθρωτή, για να έχει κίνηση στο σώμα και τα

φτερά της. Την περιφέρουν από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας ζωηρά και σε «προχαϊκό μέτρο»:

Ήρθε | ήρθε | χελιδόνα, ήρθε | πάλι | μελιδόνα
κάθι | σε και | λάλησε και γλυ | κα κε | λάδησε

ενώ οι νοικοκυραίοι γεμίζουν με αβγά το καλάθι που κρατούν.

➤ Το μάρσι

Έτσι ονομάζει ο δάσκαλος Μιχαήλ Παπαβασιλείου τον «μάρτη», το βραχιόλι και το δαχτυλίδι που φτιάχνουν οι μητέρες, για τα κορίτσια τους κυρίως, «μην τα μαυρίσει και τα κάψει ο ήλιος». Η μητέρα μου, σημειώνει, πως έστριβαν δυο χοντρές κλωστές από αυτές που ύφαιναν στους αργαλειούς, μία άσπρη και μία κόκκινη και έφτιαχναν ένα βραχιόλι που το περνούσαν στον καρπό κι ένα δαχτυλίδι στο δάχτυλο. Αφού έδεναν προσεκτικά τις κλωστές πρωί - πρωί τα κορίτσια καθρεφτιζόνταν στο πιθάρι ή στα τεμπόζιτα με το λάδι. Ήσυχες πια με τη σκέψη πως ο ήλιος δεν θα τις μαυρίσει και θα διατηρούνταν άσπρες, όμορφες και αφράτες ξεκινούσαν τη μέρα τους!

Το μάρσι (μάρτη) τον φορούσαν και πολλά αγόρια ακόμα και μεγάλοι, έτσι για το καλό, μέχρι τη νύχτα της Λαμπρής, οπότε και το έκαιγαν με το κερι της Ανάστασης.

Η Πρωταπριλιά (1^η Απριλίου)

Ο Απρίλιος είναι ο δεύτερος μήνας της άνοιξης που κυριαρχεί η ανθοφορία, το εποχικό άνοιγμα και σ' αυτό οφείλει το όνομά του (από το λατινικό ρήμα aperio: ανοίγω). Η πρωτομηνιά του έχει συνδεθεί με την ψευδολογία, ένα είδος μαγικής πάλης για την επικράτηση του καλού. Τούτη η μέρα συνδέεται με πολλές δεισιδαιμονίες. Μελετώντας τα σχετικά εντύπωσή μου έκανε πως σε ορισμένα μέρη, άμα βρέξει την πρωταπριλιά, «πιάνουν» τη βροχή σε ένα μπουκάλι για γιατρικό, στην περίπτωση που αρρωστήσουν από θέρμη!

Η μητέρα μου στις σημειώσεις της καταγράφει τα αθώα παιδικά ψέματα που κυκλοφορούσαν στο σχολείο με πρώτο και καλύτερο:

- Πήγαινε, σε θέλει η κυρία! έλεγε με το ανάλογο σοβαρό ύφος το ένα, ενώ τα υπόλοιπα κρατούσαν την αναπνοή τους μη σκάσουν στα γέλια.
- Τι άραγε να με θέλει; σκεφτόταν το άλλο σαστισμένο και έτρεχε να τη συναντήσει.

Τούτο το έθιμο δεν φαίνεται να έχει τις ρίζες του στην Ελλάδα. Οι πρώτες του καταγραφές στην Αθήνα και γενικότερα στη χώρα πηγαίνουν αιώνες πίσω. Ήδη τον καιρό της Τουρκοκρατίας καταγράφονται οι πρώτες πρωταπριλιάτικες φάρσες. Σίγουρα η μεγαλύτερη διάδοση του εθίμου στην Ελλάδα έγινε αμέσως μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό με τη συμμετοχή των εφημερίδων της εποχής και του κόσμου. Τα τελευταία χρόνια ο Τύπος, η τηλεόραση και τα ραδιόφωνα με τις μόνιμες πλάκες τους μας έχουν κάνει «καχύποπτους», αλλά και πάλι δεν είναι λίγες οι φορές που ο κόσμος την «παθαίνει», όπως παρατηρεί σε σχετικό άρθρο ο Κωνσταντίνος Μπορδόκας.

Τέλος, να σημειώσουμε πως ο Απρίλης έχει τραγουδηθεί στα δημοτικά μας τραγούδια και τη λυρική ποίηση, ενώ έχει εμπνεύσει τους ποιητές μας, ιδιαίτερα τον Διονύσιο Σολωμό που βλέποντάς τον τραγικά ωραίο στις ώρες της Επανάστασης του 21, γράφει: *«Έστησε ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη/ κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα!»*.

Η Πρωτομαγιά (1^η Μαΐου)

Τον τρίτο μήνα της άνοιξης, τον Μάιο, *«Τον γιο του ήλιου και της τριανταφυλλιάς»* βλέπει κανείς κυρίως τα λαχανικά και τα σιτηρά να μεγαλώνουν όλο και περισσότερο και σ' αυτό οφείλει το όνομά του.

«Η πρωτομαγιά των Ελληνικών λαϊκών παραδόσεων, όπως γιορτάζεται από τα παλιά ως τα νεότερα χρόνια, είναι ένα κράμα στοιχείων και επιδράσεων από τα ανθεστήρια των αρχαίων Ελλήνων που μέσα από τα χρόνια τα Ρωμαϊκά και τα Βυζαντινά έφτασε ως τις μέρες μας».

Το 1884 για πρώτη φορά η 1^η του Μάη ορίστηκε ως εργατική γιορτή και είναι αργία. Έτσι κάτω από τον τόνο και την προτροπή του γνωστού τραγουδιού: *«Ο Μάιος μας έφτασε εμπρός βήμα ταχύ, να τον προϋπαντήσουμε παιδιά στην εξοχή»*, μικροί-μεγάλοι βγαίνουν στην ύπαιθρο να «πιιάσουν» τον Μάη. Εκεί στην εξοχή πλέκουν τα μαγιάτικα στεφάνια με τα πολύχρωμα του αγρού λουλούδια και σύμφωνα με το έθιμο που έφτασε μέχρι τις ημέρες μας τα κρεμούν στην πόρτα ως στολίδι αλλά και αποτρεπτικό κακών για την οικογένεια. Εκεί έμεναν κρεμασμένα μέχρι τις 23 Ιουνίου το βράδυ, παραμονή του Άη-Γιάννη, οπότε τα έκαιγαν στις φωτιές λέγοντας την ευχή *«και του χρόνου να 'μαστε καλά και να ξαναεορτάσουμε όλοι μαζί»*.

Τα παιδιά έξω στη φύση έβρισκαν την ευκαιρία να εκδηλώσουν τη χαρά που γεννιόταν μέσα τους από τη βλάστηση και την ανθοφορία και να επινοήσουν πρωτότυπα παιχνίδια. Έφτιαχναν αυτοσχέδιες σφυρίχτρες από τους βλαστούς της βρώμης, σαΐτες από τ' αγριοστάχυα, έπαιζαν «τη νύφη και το γαμπρό» ή και το «παντρεμένη - ανύπαντρη» με τα μπουμπούκια της παπαρούνας και του ήλιου. Άλλα μάζευαν τη «μαστίχα του βουνού» από τα μαστιχάγκαθα και τη μασούσαν ασταμάτητα, τόσο που τα σαγόνια τους πονούσαν.

Τον Μάη οι άνθρωποι αποφεύγουν να τελέσουν γάμους, γιατί, καθώς έλεγαν οι παλιοί, τότε παντρεύονται μόνο οι ...γάιδαροι!

Στην ερώτηση:

- Τον πιάσατε καλέ τον Μάη; Ορισμένοι απαντούσαν πονηρά
- Ναι, πιάσαμε και το μαγιόξυλο...

Το μαγιόξυλο, όμως, είναι κλαδί ανθισμένου δέντρου, συνήθως «φιορνταμόρε», που στη Ζάκυνθο το κρεμούν οι μαγαζάτορες έξω από τα μαγαζιά τους.

➤ **Η λαμπριάτικη μαγιοκούρα**

Λίγο πολύ οι συνήθειες που περιγράψαμε είναι γνωστές με διάφορες παραλλαγές σ' ολόκληρη την Ελλάδα και φυσικά στην Ερμιόνη. Το αποκλειστικά ερμιονίτικο έθιμο είναι τα μουσκεμένα στο κρασί ξεροκόμματα, που είχαν περισσέψει από το βραδινό τραπέζι της Ανάστασης φυλαγμένα μέσα στο πανέρι και κρεμασμένα απ' το ταβάνι για να μην μουχλιάσουν. Κάποιοι, για να τηρείται το έθιμο, μαζί με τις λαμπροκούρες έφτιαχναν ξεχωριστή μαγιοκούρα. Ήταν μάλιστα η πρώτη δουλειά της μάνας, αν δεν ζούσε η γιαγιά, να φάει όλη η οικογένεια το πρωινό της Πρωτομαγιάς εκείνο το πεντανόστιμο, μουσκεμένο στο κρασί ψωμί! Τα σχολικά τραγούδια για τον Μάη και την Πρωτομαγιά είναι πολλά. Φαίνεται μάλιστα πως κάνουν τόσο μεγάλη εντύπωση που και ακόμα στα βαθιά γεράματα οι άνθρωποι τα θυμούνται.

Θυμάμαι την πρώτη του Μάη...

Κάθε που η Πρωτομαγιά έπεφτε μετά τις διακοπές της Πασχαλιάς, βγαίναμε απ' την παραμονή στις εξοχές, να «πιάσουμε το Μάη»! Τραβούσαμε για τα Ευκάλυπτα και τους αγρούς γύρω απ' το Μοναστήρι. Όλο το σχολειό σε παράταξη. Μπροστά ο δάσκαλος της τάξης και πίσω του εμείς, αράδα, σε τριάδες, με βήμα ταχύ στο ρυθμό του τραγουδιού:

«Ο Μάιος μας έφτασε, εμπρός βήμα ταχύ,

να τον προϋπαντήσουμε παιδιά στην εξοχή!»

Φωνές και μελωδίες και γέλια πλημυρίζανε το χωριό, την εξοχή και τις καρδιές μας! Με παιγνίδια, χορό και κολατσιό κύλαγε η μέρα. Οι πιο «επιδέξιοι» από μας μαζεύανε αμάραντα, τα σκούρα μωβ λουλούδια με το πράσινο κοτσάνι. «*Ακόμα και σα μαραθούν, κρατάνε το σχήμα και το χρώμα τους!*», έλεγε ο δάσκαλός μας. Κόβανε και (α)λυγαριά που εύκολα λυγίζει και φτιάχνανε έναν κύκλο, τη βάση, να πλέξουνε στεφάνια. Τα λουλουδάκια της μαζί, γιατί αγάπη συμβολίζουν! Βάζανε και στολίδια, μαργαρίτες κίτρινες κι άλλα πολύχρωμα του αγρού λουλούδια! Πολλά ήταν τα στεφάνια! Ένα για κάθε παιδί, ένα για κάθε σπίτι, να στολιστεί η αυλόπορτα, σημάδι για το καλωσόρισμα της άνοιξης! Δυο απ' αυτά, τα πιο πλούσια, πυκνοπλεγμένα με τις οδηγίες των δασκάλων μας, ένα για την κάθε είσοδο του σχολειού μας, φαντάζανε τεράστια στα παιδικά μας μάτια! Τα βαστούσαμε καμαρωτά μαζί με ταπεινά μπουκέτα σαν παίρναμε το δρόμο της επιστροφής!

Άλλοι πάλι κόβαμε το καλάμι, το βλαστό της βρώμης, και, τρυφερό καθώς ήτανε, μασώντας το στο πάνω μέρος, φτιάχναμε καραμούτζες, σφυρίχτρες αυτοσχέδιες, να «ενισχύσουμε» τα γέλια και τα ξεφωνητά μας...

Κι άλλοι μαζεύανε από τα μαστιχάγκαθα, «μαστίχα» -του βουνού τη λένε, ουσία που βγάζαν τα λουλούδια τους, και τη μασούσανε ασταμάτητα –τόσο που τα σαγόνια τους πονούσαν!

Ανήμερα, πριν καλά καλά ο ήλιος μάς γελάσει, οι νοικοκυρές μ' ένα μπουκέτο λούλουδα, άνοιγαν διάπλατα τα πορτοπαράθυρα προσκαλώντας το Μάη με τις χαρές του:

«Μέσα Μάη και χαρά / όξω ψύλλοι κι αρρωστιά!»

Αργότερα μουσκεύανε σε κρασί, να μαλακώσει, τη Μαγιοκουλούρα ή το λαμπριάτικο ψωμί που είχε μείνει απ' το τραπέζι της Ανάστασης. Από τότε τάχανε φυλαγμένα μέσα σε καλάθι κρεμασμένο απ' το ταβάνι, για να μη μουχλιάσουν! Ήτανε δουλειά του παππού και της γιαγιάς, όσο ζούσανε, η φροντίδα να φάμε, όλοι μας, από ένα κομματάκι. Θυμάμαι πόσο παράξενο μου 'χε φανεί αρχικά, στο σχολείο δεν θα πήγαινα ακόμα, και πώς με τον καιρό έγινε συνήθεια και λαχτάρα και προσμονή! Και σήμερα η πιο γλυκιά ανάμνηση της πρώτης του Μαγιού!

Τα μαγιοστέφανα στολίζανε τα νοικοκυριά ως του Αϊ – Γιαννιού του Κλήδονα, για δυο περίπου μήνες! Τα ρίχναμε, τότες, στις φωτιές που ανάβαμε παραμονή της γιορτής του Αγίου, τον Ιούνιο στις 23 ...

Τραγούδια σχετικά, γραμμένα για τη μέρα, σε Ποιητικές Συλλογές και Μουσικές Ανθολογίες, γνωστά από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα, θυμάται και ο κ. Απόστολος.

- Καλώς τονε το Μάη το χρυσομάη!
- Λουλούδια ας διαλέξουμε και ρόδα και κρίνα!
- Όλοι όλοι έξω τώρα!
- Ήρθε πάλι η άνοιξη!
- Μεσ του Μαγιού τις μυρωδιές τα κόκκινα κεράσια!
- Πάμε ξανά στην εξοχή!

Δυο μέρες μετά στις 3 του Μάη, στη γιορτή της Αγια-Μαύρας οι νοικοκυρές δουλειές δεν κάνανε. Αποφεύγανε, ακόμα, και το ψωμί να το ζυμώνουνε, γιατί η παράδοση το θέλει να μουχλιάζει...

(από το Σημειωματάριο της μητέρας μου Κατίνας Βρεττού – Σπετσιώτου και τις μνήμες τις δικές μου και των συμμαθητών μου)

Οι καρποί του φθινοπώρου: Οι σέγκες και τα φτούα

- Μωρή μπουκουρίνα μου (ομορφούλα μου), έχεις κάτι μάγουλα σα σέγκες! Έτσι έλεγε ένας Ερμιονίτης παππούς στην εγγονή του, ενώ τραβούσε με τα δυο του χέρια, κάνοντας τη γνωστή κίνηση, τα ροδοκόκκινα μάγουλά της. Του θύμιζαν τις σέγκες, δηλαδή τα ρόδια, όπως λέγονται στ' αρβανίτικα.
- Άφησέ την, καλέ, δε βλέπεις που την πονάς; Άσε που θα της τα ... μαλακώσεις! Τον απόπαιρνε η γιαγιά με αυστηρή γλώσσα χρησιμοποιώντας και άλλα ακατανόμαστα επίθετα και μισόλογα με προσβλητικά υπονοούμενα.

Σέγκ, λοιπόν, είναι το ρόδι. Δεν θα γράψω όμως γι' αυτό. Ίσως το κάνω κάποια άλλη φορά. Άλλωστε με αφορμή και την επιτυχημένη γιορτή του ροδιού, που γίνεται στις μέρες μας, κάθε φθινόπωρο, στην Ερμιόνη, έχουν ειπωθεί και γραφεί αρκετά. Τώρα γυρνώ χρόνια πίσω. Τότε που οι ντόπιοι μανάβηδες διαλαλούσαν τηνπραμάτεια τους, γυρνώντας στις γειτονιές με καφάσια και κοφίνια φορτωμένα στα συμπαθή τετράποδα.

- Ντομάτες, πατάτες ... ρόδια, κυδώνια, κρεμμύδια, λεμόνια!

Τι απολαυστική ομοιοκαταληξία, ακόμη τη θυμάμαι!

Επιλέγω να γράψω, λοιπόν, για τα κυδώνια, **φτούα** στ' αρβανίτικα, φτωχό και ταπεινό συγγενή των ροδιών. Πάντα στο κοινό φθινοπωρινό τους σεργιάνι τα ξαδελφάκια τους, οι σέγκες, έκλεβαν την παράσταση! Τους έπαιρναν όλη τη δόξα κι εκείνα ζούσαν στη ...σκιά τους.

Αν είναι ποτέ δυνατό αυτό το κακομούτσουνο και ατσούμπαλο, χνουδωτό, ογκώδες και ...δυσκίνητο φρούτο να συγκριθεί με το ρόδι! Τον καρπό «μύθο και σύμβολο», που έφταναν μόνο έξι σπυριά να δώσει ο Πλούτωνας στην Περσεφόνη, για να τη δέσει για πάντα κοντά του! Δεν λέω, έχουνε και τα κυδώνια την ομορφάδα τους! Με χρώμα κίτρινο προς το χρυσαφί, όταν ωριμάζουν, εύχυμα και μυρωδάτα, μα, βρε παιδί μου, κάπως ...στυφά. Τα μασάς, τα μασάς και ενώ έχεις απολαύσει το ευχάριστο άρωμα και τους χυμούς τους, καταπίνεις με δυσκολία τη σάρκα τους. Έτσι και ξεγελαστείς να το κάνεις, σου κάθεται (ζ)ντούμπος στο στομάχι. Άσε, που μέσα σε λίγα λεπτά σε πιάνει και λόξυγκας, που και να θέλεις να τον κρύψεις, τον

προδίδει ο χαρακτηριστικός του ήχος και η κίνηση του κεφαλιού σου, που φεύγει μπροστά.

Υπομονετικά, όμως, τα κυδώνια περιμένουν να πάρουν την εκδίκησή τους. Είναι η στιγμή που φτάνουν στα χέρια των άξιων γυναικών της Ερμιόνης, για να τα κάνουν «γλυκό κουταλιού». Οι περισσότερες μέχρι σήμερα είναι δεινές παρασκευάστριες. Τα ξεφλουδίζουν, αφαιρούν τους πυρήνες, τα κόβουν αρχικά σε μεγάλες φέτες, που μοιάζουν με βαρκούλες και στη συνέχεια τις ψιλοκόβουν σε μικρά ακανόνιστα κομματάκια. Ύστερα τα βράζουν προσθέτοντας ζάχαρη, τα αρωματίζουν ιδανικά με φύλλα αρμπάρόριζας (γκιούλι), που τα κάνει γευστικότερα και προσθέτουν ξεφλουδισμένα αμύγδαλα. Έτσι ετοιμάζουν το περίφημο γλυκό κυδώνι! Το αποθηκεύουν σε πανέμορφα σκαλιστά βάζα στο ψηλότερο ράφι του ντουλαπιού, για να μην το φτάνουν τα παιδιά, και μ' αυτό θα «τρατάρουν», όλο τον χρόνο, τους επισκέπτες του σπιτιού.

- Θέλεις να σου βγάλω ένα γλυκό του κουταλιού κυδώνι;
- Θέλω και παραθέλω, γιατί μ' αρέσει και ξέρω πως το πετυχαίνεις!
- Για να δούμε, όμως, θα έχουν αφήσει τίποτα τα παιδιά. Ξέρεις, το κρύβω ...

Με το κυδώνι κάνουν ακόμη και τον μπελτέ, κάτι σαν μαρμελάδα, ενώ σε μερικά μέρη που υπάρχουν πολλές κυδωνιές, τα κάνουν και κυδωνόπαστα. Παστοκύδωνα τα λέει η φίλη μου, η Ειρήνη, από την Κεφαλονιά! Μην ξεχνάτε, όμως, και το γνωστό από παλιά, νόστιμο φαγητό, το κρέας με τα κυδώνια! Θαρρώ, πως εδώ το κυδώνι, καθώς βράζει κομμένο σε μεγάλες φέτες, τις ονομαστές κυδωνάτες, μαζί με το κρέας, παίρνει την εκδίκησή του!

Ναι. Αλλά και το ρόδι είναι ένας νοστιμότατος και θρεπτικότερος καρπός. Γίνεται γλυκό, ποτό, το βάζουν στα φαγητά και συμβολικά παίρνει μέρος σε πολλά γεγονότα της ζωής μας. Αξίζουν πολλά συγχαρητήρια στους πρωτοπόρους και ικανότερους παραγωγούς του τόπου, που έκαναν γνωστά τα ρόδια μας σ' ολόκληρη την Ελλάδα και ακόμη παραπέρα. Τελευταία, μάλιστα, στην Ερμιόνη παρασκευάζεται κι ένα νέο αναψυκτικό από το ρόδι, εύγευστο και δροσιστικό, το «ροδάμυ», από δυο νέους ευφάνταστους ανθρώπους.

- Επ... τώρα εσύ τι επιδιώκεις; Θέλεις να βάλεις και τα φρούτα να συγκρουστούν; Δεν μας φτάνουν οι παρεξηγήσεις και τα μαλώματα των ανθρώπων; σχολίασε,

χιουμοριστικά, ένας φίλος μου. Άσε τις συγκρίσεις, που διχάζουν και κοιτάξε τις συγκλίσεις, που μονοιάζουν! Εσύ δεν μας λες πως πρέπει να σεβόμαστε τη διαφορετικότητα; Ότι είμαστε πρώτα άνθρωποι, ο καθένας με τις χάρες, τα προτερήματα και τα ελαττώματά του και μετά διαφορετικοί; Γιατί να μην ισχύει το ίδιο και με τα φρούτα; Πρώτα είναι οπωρικά κι έπειτα όλα τ' άλλα, συνέχισε. Άσε, λοιπόν, τα μαλώματα για τον ...Τριβιζά και τη Φρουτοπία του!

Είχε απόλυτο δίκιο, γι' αυτό κι εγώ έκανα μια συμβιβαστική πρόταση.

- Έλα, λοιπόν, να σε κεράσω ένα γλυκό κουταλιού κυδώνι, που είναι το κορυφαίο του είδους κοντά στο σταφύλι και το νεράντζι κι ύστερα να σε δροσίσω μ' ένα απολαυστικό ροδάμυ!

Σήμερα κυδωνιές στην Ερμιόνη δεν υπάρχουν. Έχουν εξαφανιστεί εδώ και αρκετά χρόνια. Θυμάμαι, στα μέσα του προηγούμενου αιώνα, σχεδόν κάθε περιβόλι είχε λίγες κυδωνιές ανάμεσα σε άλλα οπωροφόρα δέντρα. Ο κυρ-Μιχαλάκης, κάνοντας την περιγραφή των περιβολιών της Ερμιόνης στο γνωστό βιβλίο του, μας μιλάει για τις πλούσιες σε παραγωγή κυδωνιές, που υπήρχαν στο περιβόλι του Γιάννη Παπαμιχαήλ.

Ο αγαπητός μου συμπολίτης Άγγελος Μπουκουβάλας, που χρόνια τώρα παρακολουθεί με πολύ ενδιαφέρον τις γέννες της γης, την εξέλιξη και τη φθορά τους, μου είπε: «Εδώ και δεκαετίες με τις υψηλές θερμοκρασίες που έχουν επικρατήσει στην περιοχή μας, τη λειψυδρία και τα υφάλμυρα νερά, τέτοια δέντρα δεν μπορούν, πλέον, να ευδοκιμήσουν στην Ερμιόνη. Έχω προσπαθήσει, αρκετές φορές, να φυτέψω βερικοκιές, κυδωνιές, ροδακινιές, αχλαδιές και άλλα παρόμοια οπωροφόρα. Δυστυχώς, όμως, προσβλήθηκαν από διάφορες ασθένειες και δεν καρποφόρησαν».

Την ώρα τούτη της αλήθειας ο καθένας μας ας γυρίσει, νοσταλγικά, πίσω σ' εκείνα τα χρόνια. Οι εικόνες που θα ανασύρει από τις «καταπακτές» της μνήμης του, ίσως μας βοηθήσουν όλους να συνειδητοποιήσουμε τη σημερινή πραγματικότητα και τον σεβασμό που χρωστάμε στον πρώτο δάσκαλο και παιδαγωγό του ανθρώπου, τη Φύση!